

Kirken *i* dag

TEMA | Kirken udendørs

Er kirken på vej ud? Se side 3

Kirkegården for byens folk Se side 28

4

20

26

TEMA | Kirken udendørs

Indhold

3 Er kirken på vej ud?
af Henrik Bundgaard Nielsen

4 Mellemrum og mellemtid
af Jens Bertelsen

6 Rummet af byen – når kirken rykker udenfor
af Sabine Kleinbeck

9 Samtalebænken virker i virkeligheden
af Birgitte Krøyer

10 Hvordan får vi sat rammen, når kirken rykker udendørs?
af Elizabeth Knox-Seith

12 Vielse uden for kirkerummet – erfaringer fra Viborg Stift
af Thomas Felter

14 Pinse på Herrens mark
af Ebba Neimann Rasmussen

16 Street Parade-gudstjenester – en skæv og oplagt måde at ”kirke” på
af Finn Dyrhagen

18 Pilgrimsvandring åbner kirkens dør
af Kristine Stricker Hestbeck

20 TRO – Økologisk kirkefestival
af Helene Wonsbek Rasmussen

22 Ferie, natur og kirke – what’s not to like?
af Marianne Houmøller

24 Kirken uden for murene
af Annette Elna Davidsen og Ellen Aagaard Petersen

26 En anderledes allehelgen på kirkegården
af Jens Dejgaard Jensen

28 Kirkegården for byens folk
af Hanne Gerken

30 Kirkefondet på Himmelske Dage

31 Nyt fra Kirkefondet

Nr. 2 | Juni 2019
18. årgang

ISSN 1601-8230

Udgiver: Kirkefondet,
Peter Bangs Vej 5B, 2000 Frederiksberg
Tlf. 33 73 00 33
E-mail: kirkefondet@kirkefondet.dk
www.kirkefondet.dk

Formand: Erik Møllerup
Generalsekretær: Henrik Bundgaard Nielsen

Kirken i dag redigeres af:
Charlotte Lydholm

Temagrube bag nr. 2/2019:
Elizabeth Knox-Seith, Sabine Kleinbeck,
Henrik Bundgaard Nielsen og Charlotte Lydholm

Layout og produktion:
Jørn Thomsen Elbo A/S, Kolding

Årsabonnement for 2019: Kr. 250,-
Enkeltnumre: Kr. 70,-
Abonnement kan bestilles ved henvendelse til Kirkefondet

Forsidebillede:
Nadver ved Street Parade-gudstjenesten i Nordhavn pinsen 2018
Foto: Sabine Kleinbeck

Henrik Bundgaard Nielsen

generalsekretær i Kirkefondet

Er kirken på vej ud?

De mange kirkebygninger ligger spredt ud over landet, og vi ser dem som naturlige rammer om nogle af kirkens centrale opgaver i form af gudstjenester og kirkelige handlinger. Der kan da også være gode og praktiske grunde til, at vi samles inde i kirkerne. Vi kan sidde i ly for vejrligets skiften, og vi kan indrette rummet, så det bl.a. er nemt at høre, hvad der forkyndes. Og selvom der ikke er meget "måltid" tilbage i nutidens nadverritual, så har det dog sin oprindelse i et fællesmåltid, som rummet også kunne være en praktisk ramme om. Oprindeligt i oldkirken kunne det fælles måltid finde sted i hjemmet, mens man f.eks. mødtes i synagogerne for sammen at lytte til ordet. De mange kirkebygninger har imidlertid også en religiøs "funktion" ved at signalere, at her er det "hellige" nærværende. Kirkebygningens hellighed blev i sin tid f.eks. markeret ved, at den blev bygget ovenpå et tidligere helligsted fra en anden oprindelig religion, eller ved at man sørgede for, at der i bygningen var et eller flere hellige relikvier tilstede.

Jesus og Paulus forkyndte i det fri

Vore kirkebygninger er blevet et så centralt element for kristendommen, at man kunne fristes til at tro, at det skulle være grundlæggende for den kristne tro, at vi samles i kirkebygninger til gudstjenester, kirkelige handlinger m.m. Men der er en lang række spor, som kan pege i en anden retning. Der er jo i Det nye Testamente

talrige eksempler på, at Jesus forkyndte det glædelige budskab på gader, torve og i naturen på bjergskrånninger og ved søbredden. Og i Apostlenes Gerninger kan vi læse, at Paulus midt i Athens menneskemylder på Areopagos-højen tæt ved Akropolis forkynder det kristne evangelium for de mange mennesker, som var forsamlet der. Et andet sted i Apostlenes Gerninger er der en beretning om, hvordan der nærmest finder en lille gudstjeneste sted på en øde vej syd for Jerusalem. For efter at Filip har forkyndt evangeliet for en etiopisk hofmand på vej hjemad, bliver denne døbt i "noget vand", der på vejen mod Gaza (historiens første "drop in-dåb"?)

Kirken er andet og mere end bygningen

Bl.a. med afsæt i 1. Peters Brev 2,5a, hvor de kristne i en række menigheder i Lilleasien opfordres til at lade sig opbygge "som levende sten til et åndeligt hus", kan man både hos Luther og i folkekirkens bekendelsesskrifter finde den tanke, at "kirken er de helliges forsamling, i hvilken evangeliet forkyndes rent, og sakramenterne forvaltes retteligt". Kirkebygningen i sig selv er ikke noget særligt – den er ikke specielt hellig. Det er forkyndelsen og forsamlingen af troende mennesker, som er vigtig. For som Luther skriver et sted, så er Herrens hus "det sted, hvor han bor, og han bor, hvor hans Ord er, det være sig på marken eller i kirken eller på havet." Lignende tanker findes hos Grundtvig, som pointerer, at det er med Ordet, Ånden og de "levende sten", at man kan bygge kirke (se f.eks. DDS 323 og 328).

Lad os gå ud – lad os gå nye veje

Så derfor: Når kirken rykker udendørs for at holde gudstjenester, kirkelige handlinger m.m., så står man solidt placeret i den kristne tradition og kan bruge det som afsæt for at gå nye veje med markedsgudstjenester, gadepræster, suppecykler osv. For kirken er noget, der finder sted. Det er noget, der sker – på et sted. Kirken er der, hvor der finder et møde sted mellem Gud og mennesker – i et kirkerum – eller i Guds frie natur – eller midt i storbyens larm. ■

Foto: BeritWeigand Berg

Jens Bertelsen

arkitekt maa

Foto: Ole Haupt

Mellemrum mellemtid

Byer forandrer sig og har altid forandret sig. I de seneste 15-20 år er bylivet på gader og pladser vokset i omfang og udtryk, så en by som København er blevet en meget levende og aktiv by. Mange af stueetagerne i byens gader er blevet åbnet til restauranter, caféer, uformelle mødesteder, pop-up-handlende og med et væld af muligheder for at sidde ude, sidde ned og være aktiv eller stille på mange forskellige måder i byens rum.

Kirken som institution forandrer sig og har altid forandret sig. Kirkebygningerne forandrer sig derimod med en vis træghed, der ikke følger – og

eftertænksomhed. Kirken repræsenterer en samfundsorden, et moralkodeks og et medmenneskeligt ideal, der går på langs af tiden, og derfor giver den iboende træghed en betydelig tyngde i vores liv. Hvis kirken ændrede sig hver gang byerne og samfundet ændrede sig, så ville vi nok miste tilliden til kirken som institution. Kirkebygningerne må derfor gerne være træge og give modstand, for kirken er en konstant – den er der altid – til at tage sig af både det tungeste, det sværeste, det forventningsfuldeste og det lykkeligste i vores tilværelse. Kirkebygningen må derfor have en kerne af urokkelighed,

ger. Samlet set handler det positive byrum om tid. Tid til at slå sig ned og lade tiden gå for en stund. Kan byrummet ikke ”stoppe tiden”, så fungerer rummet ikke positivt.

De første kristne kirker

Den slags ”dogmer” eller huskeregler er slet ikke fremmed for kirkerne. De første kristne kirker i Rom var basilikakirker – altså store haller båret af søjlerækker, sådan som markedshaller blev bygget. Den første Peterskirke i Rom var sådan en basilika, og indgangen foregik gennem en forgård med en brønd – en repræsentation for Paradisets Have, men først og fremmest en invitation til at gå inden for, med bløde kanter i form af en søjlearkade forgården rundt, hvor man kunne slå sig ned og nyde, at tiden blev ”stoppet” for en stund.

Basilikakirken, forgården og hele organiseringen er en form for grundtype, der både er kirkebygning og tilbyder noget særligt til byen: et mellemrum, hvor man ikke er gået i kirke, men klart er på kirkens domæne. De samme rumlige forhold, som mange klostre er bygget efter. Det er ikke særlig indviklet. Det handler bare om, at der er etableret et præcist hierarki af rumligheder, hvor klostergården og andre forrum inviterer og omfavner og tager sig af det almindelige liv, mens kirkerummet er det rum, der forbinder himmel og jord og tager sig af det tungeste og det lykkeligste i vores liv, og hvor lys (lux dei) og stof

Hvis kirken ændrede sig hver gang byerne og samfundet ændrede sig, så ville vi nok miste tilliden til kirken som institution.

heller ikke hverken kan eller skal – følge med byens hurtige pop-up forandringer. Når byen forandrer sig, så vender vi os mod kirkerne, og vi undrer vi os over, at kirkerne stadig er så lukkede, så afvisende og lidt ”med-på-den” i de nye byforståelser. Men er det nu rigtigt at se på kirken på denne måde?

Kirken er anderledes

Byens forandring handler om at sælge, at lokke nye og flere kunder til, at lokke kunderne med ny madkultur, nye kaffetyper og alt muligt, vi lige skal prøve. Kirkebygningerne sælger ikke, de tilbyder rum til tysthed, samtale og

men gerne bygges eller indrettes med en åbenhed og en imødekommenhed mod byens rum.

En af de vigtigste teoretikere, der har inspireret til forandringen af vores byer de sidste 15-20 år, er arkitekten Jan Gehl, der gennem bøger, foredrag og en lang række konsulentopgaver har formuleret de forhold, der har gjort f.eks. København til så attraktiv en by. Det attraktive forudsætter, at der har været en positiv proces med alle potentielle aktører. Dernæst er det vigtigt, at et byrum er inviterende, og det har bløde kanter i form af rum, der er åbne for offentligheden i bygningernes stueeta-

San Clemente al Laterano, Rom. Kirken har en lang historie, men atrium og forgård er bygget i den nuværende form i 1700-tallet.

(vægge, hvælv og grund) forenes i et evighedshåb.

Fra middelalderkirker til nyere kirker

En "rigtig kirke" opfatter de fleste som den hvide middelalderkirke på landet. Den var synlig i landskabet på stor afstand, og de mange hvide kirker dannede et tæt, både synligt og mentalt netværk over hele landet. Et billede på "det, der hører Herren til" og på en orden, der var større end den enkelte.

I dag opfatter vi netværk anderledes. Udviklingen af Web 2.0 og den sociale kommunikation, den trådløse tilstedeværelse og den grænseløshed, den har medført, har ændret vores opfattelse af at være til stede. Vi har på rekordtid vænnet os til at være lidt til stede – sådan måske til stede – og vi følger halvt med i mange ting, uden at vi behøver at beslutte os for reelt at deltage. Det er almen menneskeligt at have det sådan, men det kræver arkitektonisk og funktionelt en særlig rumlighed: et mellemrum, hvor vi kan bevæge os i kanten af større rum og forsamlinger, hvor vi kan snuse nysgerrigt og involvere os eller gå igen.

Med Martins Luthers doktriner – sola fide, (lat. 'ved tro alene'), sola scriptura (lat. 'ved skriften alene) og sola gratia (lat. 'ved Guds nåde') – kom ordet i fokus, og Luther så menigheden som en kreds, et sammenhold. Rummet blev mindre vigtigt, og kunne fint finde sig til rette i de kirker, der var bygget op gennem middelal-

deren. Da der blev bygget nye kirker i 1970'erne, måtte kirkerne ikke være for højtidelige, ikke for alvorlige. Vi kan vel snakke om det, synes dengang at være et vigtigt forhold.

Internettet har ændret samfundet

Vi har aldrig kommunikeret så meget med hinanden, som vi gør i dag, men mange samtaler er elektroniske og uforpligtende på en måde, der både er befriende og skræmmende. Før emailen, chat, blogs, Facebook, Twitter og Instagram blev opfundet, skrev fire amerikanske forretningsmænd i 1999 et erhvervsøkonomisk statement, kaldet "The Clue Train Manifesto", inspireret af Martin Luthers 95 teser. Manifestet præciserer, at det nye marked efter opfindelsen af internettet består af samtaler mellem mennesker. Der var tale om en kulturel samfundsendring fra et "push" til et "pull"-samfund – et samfund, hvor vi ikke bliver talt på, men talt med og selv kan søge og finde de sandheder, vi vil leve efter.

De samtaler, der blev sat i gang med internettet, er både nyttige og sjove, nødvendige og lærerige, men de kan også være ensomme, fordi vi selv vælger samtalerne og det, vi vil undersøge og beskæftige os med. Vi bliver nødvendigvis ikke provokeret til at tænke anderledes eller til at forstå ting, der er komplicerede eller til at forstå andre mennesker med andre livsanskuelser og opfattelser end vores egne. Det er her mellemrummet, hvor

der kan opstå samtaler mellem mennesker, kan blive en vigtig ny ting for kirkerne.

Fra Folkekirke 1.0 til Folkekirke 3.0

Hvis man kan kalde den hvide middelalderkirke og de mange kirker, der er bygget frem til og efter reformationen – ja frem til moderne tid – for Folkekirke 1.0, fordi de alle repræsenterer en kirke, der talte til menigheden. Så var den moderne kirke efter 1970'erne en Folkekirke 2.0, fordi den forsøgte at nedbryde hierarkiet mellem samfund og kirke. Vi står overfor at skulle formulere en Folkekirke 3.0, der rækker ud mod omverdenen, er del af det lokale, og erstatter det nedbrudte hierarki med et netværk, der binder et sogn sammen. En sådan Folkekirke 3.0 er ikke givet på forhånd, men udviser nysgerrighed for, hvad andre tænker om håb, mening, afmagt, sorg, fred. De spørgsmål, som alle mennesker til alle tider har stillet (Esben Thusgård: "Byen tilhører dem, der tager den til sig", Kritisk Forum, nr. 153, 2018). Folkekirke 3.0 er det sted, hvor vi sammen stiller spørgsmål til tilværelsen, og hvor kirken stiller flere spørgsmål til omverdenen, end den leverer svar. Sådan en Folkekirke 3.0 kræver andre rumligheder end dem, vi kender fra de fleste kirker i dag. Måske skal vi starte forfra og lade os inspirere af de første kristne basilikakirker i Rom med det formål:

- at lade kirken møde byen med en "brugerflade", der inviterer indenfor til et mellemrum, der tilbyder bløde kanter for ophold og samtale, et sted, hvor tiden kan gå i stå for en stund
- at formgive mellemrummet, så det opfordrer til samtale og eftertænk-somhed
- at formgive kirkerummet, så det både betager os og yder modstand og dermed fortæller os, at der er noget, der er større end os selv. ■

Sabine Kleinbeck

cand.theol. og tidl. udviklings- og kommunikationschef i Vesterbro Sogn

Rummet af byen – når kirken rykker udenfor

Indenfor de sidste 20 år er danskerne rykket ud på torve, pladser og havnefronter. Selv det mindste solstrejf i januar befolker cafebænke ude. Hellere sidde pakket ind i tæpper i det fri, end blive inden for; følg med i det hele – både det liv, der glider forbi, og det, der udfolder sig på cafeen.

Måske er det denne "transparens", der har ændret vores syn på bygning-er. Ikke så meget cafeen med de over-skuelige glasrunder, men de store, mere monumentale bygninger som museer, koncert, kulturhuse – huse, hvor vi ikke kan "gennemskue", hvad der venter os på den anden side af døren eller for enden af trappen.

Sæt ansigt på kirken

Derfor skal vi have "hjælp" til, eller "nudges" til at gå indenfor. Hjælp til tydeligere at kunne afkode, hvad der venter os på den anden side, indenfor. Det gælder især for kirkens arbejde, fordi meget af det, der foregår, ikke er selvindlysende. Svært at afkode for andre end inderkredsen. Hjælpen giver vi igennem 1) imødekommende indgangspartier, 2) et kommunikationsarbejde, der sætter ansigt på dem vi møder "indenfor" og 3) ved at rykke udenfor.

Folkekirken møder mennesker, hvor de er, og har allerede mange begivenheder under åben himmel. Pinsegudstjenester, pilgrimsvandringer, kirke på

festivaler, markeder mv. Arrangementerne varierer i forskellige landsdele, afhængig af demografien, men tilstedeværelsen er en vigtig del af folkekirken arbejde, fordi den giver opmærksomhed og integrerer begivenhed og kommunikation med det formål, at skabe involvering, relation og lokal forankring.

Show it – don't tell it – Vær udtryksfuld folkekirke

Kirken lever af at formidle budskaber, troværdigt, i handling og med ord. Og det vi vil kommunikere må gerne formidles med stor ødselhed. Være generøs i sit udtryk, med fokus på det, som kirke og kristendom kan give til byen, til fællesskabet, til den enkelte.

Hvis vi så gennem optællinger og selvsyn må erkende, at der er for få, der får berøring med det – for få deltagende, for få medlemmer, for få til at udgøre et repræsentativt udsnit af den lokalbefolkning, vi er en del af – så må vi rykke. Rykke kirken udenfor, for dér at sætte ansigt på kirken, møde mennesker "face to face".

Dobbeltstrategi

Vil kirken tiltrække nye, må den operere med en dobbeltstrategi. Dels skal den levere den "taktiske" kommunikation (info om tid, sted, indhold og kontaktoplysninger) til dem, der er forhåndsinteresserede og selv opsøger.

Sørge for, at de får den bedste service, så de bliver ved med at være loyale. De giver nemlig vigtige bidrag til fortællingen om den lokale kirke.

Og dels skal den lokale kirkes position styrkes; opfattelsen af "brandet", ved at være en kirke, der kommer ud til de folk, som mangler forhåndsinteresse og ikke selv er opsøgende. De skal "råbes op" i lokale medier eller konfronteres i byrummet – og gentagelse er påkrævet.

Gør kirke lettere tilgængelig

Kirken når længere ud, ved at være en bærende del af nær-/lokal miljøet. Ved at samarbejde og udfordre de gængse konstellationer. Ved at skabe større synlighed i den nære offentlighed gennem overraskende tilbud som personlig tilstedeværelse, events (guerilla marketing) og outdoor-kommunikation. Gennem overraskende tilbud at flytte eller udfordre de folkelige og ofte fastlåste billeder af kristendom og kirke.

Kan alt så rykkes udenfor? Både ja og nej. Det afhænger i høj grad af formen og den sammenhæng, arrangementet indgår i. Samt hvor i landet vi er – i hvor høj grad kirken og præsten opleves nærværende og relevant. I lokalsamfund, hvor mange let kan afkode kirken, kan det give bonus at

Fortsættes på side 8 ►

VesterbroPassionen

Lucia i Vesterbros gader

Påskehilsner til Vesterbroerne

Carols by Candlelight

Kirken når længere ud, ved at være en bærende del af nær-/lokal- miljøet. Ved at samarbejde og udfordre de gængse konstellationer. Ved at skabe større synlighed i den nære offentlighed gennem overraskende tilbud som personlig tilstedeværelse, events (guerilla marketing) og outdoor-kommunikation.

lade præsten uddele pølser til en stor lokal sportsbegivenhed, mens man andre steder aldrig ville blive genkendt som præst, og derfor må arbejde med en højere grad af tydelighed i forhold til budskab og identitet.

Sammenhæng handler om at afklare, hvornår kirken går ”solo” på gaden, og hvornår den indgår i samspil med lokale fester og begivenheder. Hvad det sidste angår, skal det også afklares, i hvilket omfang den ønsker at være til stede. Om den sætter en flot plakat på kirkedøren med ønsket om en god fest eller rykker ud og bliver del af festlighederne.

Endelig skal der tages højde for formen, så oplevelsen for de deltagende bliver inkluderende. Stille sig selv spørgsmålet, hvornår det er let og lige til at deltage, og hvornår det ikke er det. Vi skal som arrangører på gaden være gode til at vælge typer af arrangementer, der ikke kræver et højt engagement (”bekendelse”) fra deltagerne. Det er min erfaring, at årstidsrelaterede arrangementer i forbindelse med jul, påske og pinse, samt kirkelige handlinger – vielser – og diakonalt arbejde, rammer bredest og modtages bedst.

En undersøgelse, foretaget for Vesterbro Sogn af YouGov i 2016, bekræfter dette, idet kirkens events på gaden især får opmærksomhed fra folk, der ikke er døbt, og som definerer sig på afstand af kirken. Undersøgelsen viste endvidere, at det er en effektiv kommunikationsform – at 40 % af de adspurgte lagde mærke til kirken i byrummet.

Erfaringer fra Vesterbro

Med stor inspiration fra Golden Days

og Ulla Toftes arbejde dér, har jeg som udviklings- og kommunikationschef arbejdet for at give Vesterbroeren mulighed for at gøre kirke lettere tilgængelig og møde den på uventede måder – udenfor. Jeg arbejdede i kommunikationsplanlægningen med et årshjul, der som udgangspunkt tog afsæt i den kirkelige og den ”folkelige/lokale” festkalender. Det betød, at jeg kom til at operere med følgende kategorier af begivenheder (se også billederne på side 7):

a. Markering af højtider

Bortset fra julen, har initiativerne især været et forsøg på at tilbageerobre de ”glemte” højtider. Kirken er dog gået på gaden til jul i form af julegospel i samspil med lokale forretningsdrivende (der leverede varme drikke og juleboller). ”Carols By Candlelight” – at synge julen ind ved kirkerne i olielampens skær. Lystænding, uddelinger af julehilsner til forbipasserende, Luciaoptog i Vesterbros gader. Til påske i form af uddelinger af påskeliljer til folk på gader og pladser. ”Iklæde” kirkerne i gult med krukke af påskeliljer udenfor kirkerne, gule påskebannere med påskriften ”glædelig påske”, pølsevogn som fortolkning af nadveren skærtorsdag; Vesterbro-/København-Passionen langfredag. Til Pinse 2. pinsedags-gudstjeneste, Pinsetango, uddelinger af kys ....

b. Deltagelse i lokale arrangementer

Det er essentielt for kirken, som folkekirke, at indgå naturligt i det fællesskab og den fællesskabsfølelse, som findes lokalt. Dermed bidrager kirken

til at understrege det lokale fælles. På Vesterbro har det betydet, at alle kirker, der ligger, hvor gadefesten Distortion afvikles, har været åbne og deltaget aktivt. Vesterbro Sogn, ved Kristkirken, er en aktiv medspiller ved For-tovsfesten i maj. Kirkerne fik lov til at deltage ved en lokal festival, i ”Lokalstivalen”, med deltagelse i form af et telt, bytte-bogmarked sofaer fra natkirken samt store billeder af livet i kirkerne. Deltagelse i Copenhagen Jazzfestival med jazz på torvet; ”Festivals of Lights”; 400 års fejring for Vesterbro; deltagelse i ”Vesterbro Spiser Sammen” på Sønder Boulevard; social byvandring i januar; årlig deltagelse med champagnehilsen til Copenhagen Pride, der passerer forbi Eliaskirken på Vesterbros Torv.

c. Selvstændige begivenheder...

...er, når kirken rykker ud ”solo”. Som f.eks. gudstjenester, gospel på torvet, bytte- eller loppemarkeder til fordel for et godt formål, kirkevandringer. Eller når mennesker møder gadepræsten i byrummet. Disse begivenheder kræver en højere grad af en synlig, visuel identitet og genkendelighed, f.eks. igennem et outfit, som tydeliggør formål og afsender.

Alle er eksempler på kommunikation, der overrasker og i sig selv formidler et budskab. Kirke skal skabe transparens! Møde verden og skabe sig ind i himlens, troens, håbets og kærlighedens univers. ■

Samtalebænken virker i virkeligheden

Menighedsrådet i Sct. Lukas kirken på Frederiksbjerg i Aarhus ønskede sig et udeopholdsrum med tilknytning til kirken. Det blev til en helt speciel bæk, som spejler et motiv indendøre i kirken.

”Udenfor som indenfor” er essensen af den halvcirkel Sct. Lukas Kirkes et år gamle projekt danner på østsiden af kirken. Som en oase tæt på kirken, Ingerslevs Torv og i selve hjertet af Frederiksbjerg, står en bæk som en spejling af knæfaldet inde i kirken og slutter ringen ude i byrummet, hvor den fremstår som et rum til fordybelse og inviterer unge som gamle til et hvil eller en hyggestund med venner og bekendte – eller måske til at skabe nye relationer til hinanden og til kirken.

Bænken refererer til interiøret i kirken

Bag projektet står en ung designerduo Krøyer/Brøchner, som består af møbeldesigner/designer og teknolog Johannes Brøchner og møbelsnedker og -designer Philip Krøyer.

”Det var en umådelig spændende opgave at fordybe sig i kirkens klassiske arkitektur og føre den videre ud i bænken udenfor kirkerummet”, fortæller Philip Krøyer, som sammen med Johannes Brøchner færdiggjorde bænken i juni 2018.

Det er ikke kun knæfaldet, bænken spejler, men selve den bærende konstruktion på bænken, der refererer til interiøret i kirken. Cirkelformen er brugt i store dele af kirken, og den findes også i dørgreb, vinduer, lysekroner og prædikestol – ofte i form af en stiliseret åkande.

”Bænken opfylder flere behov. Ønsker man at sidde for sig selv og fordybe sig i en bog eller egne tanker, er der plads til det. Samtidig er der også plads til, at man parvis – eller flere – kan sidde og føre en dialog”, siger Philip Krøyer.

Planer om videreudvikling af tilknytningen til kirken

Bænken er blevet taget rigtig godt imod i lokalsamfundet og opfylder menighedsrådets tanker om at skabe et opholdsareal med tilknytning til kirken, som opstod i forbindelse med folkekirkens tanke om ”kirken uden dørs”. Passerer man bænken på en lørdag, hvor der er torvedag på Ingerslevs Boulevard, som løber tæt forbi kirken, er bænken flittigt benyttet af børnefamilier med småbørn, der leger rundt på bænken, mens forældrene nyder en kop kaffe og kigger på de små. På hverdage ses folk tage et hvil, mens de nyder bylivet glide forbi.

Men menighedsrådet har flere planer for at knytte bænken endnu tættere til kirken og dens virke:

”Man kunne lave små arrangementer med tilknytning til kirken. Det kunne også være noget interaktivt, hvor man kunne scanne med sin mobiltelefon og få et bibeltcitater eller få

fortalt kirkens historie”, siger Peter Møller, der er arkitekt og medlem af menighedsrådet i Sct. Lukas Kirke.

Bænken er blevet til med støtte fra Den Folkekirkelige Udviklingsfond, og det digitale initiativ kunne være i fin tråd med Udviklingsfonden, som særligt støtter projekter, der har til formål at bygge bro mellem folkekirken og de unge i aldersgruppen 16-25 års-alderen, som i særdeleshed anvender forskellige digitale medier.

Peter Møller er i det hele taget rigtig godt tilfreds med bænken, som til fulde opfylder menighedsrådets oprindelige tanke: ”Formmæssigt har bænken allerede tilknytning til kirken, som man fornemmer på det ubevidste plan. Men det kunne være spændende at udvikle projektet så tilknytningen til kirken blev endnu mere tydeliggjort, og man følte, den blev bundet endnu tættere til kirken”, siger han.

Birgitte Krøyer

Elizabeth Knox-Seith

tidl. pilgrimspræst, nu sogne- og psykiatripræst i Slagelse

Hvordan får vi sat rammen, når kirken rykker udendørs?

Flere og flere ønsker at blive viet i naturen – eller i andre sammenhænge – uden for det traditionelle kirkerum. Mange, der går pilgrimsvandring, er vant til at holde andagter og dele brød og vin undervejs, på en eng, i et skovbryn eller ved stranden. Hvad gør man rent praktisk? Hvordan etablerer man "det hellige rum" under åben himmel eller i andre kontekster?

Pilgrimsandagter

Det er blevet almindeligt at holde andagter i det fri, som en del af en vandring i naturen. Der er mange måder at gøre det på, med og uden deling af brød og vin. I Sverige, i Vadstena Pilgrimscentrum, har man udviklet en "pilgrimsmesse", som bruges både i naturen og som dagligt nadverritual i klosterkirken. Den er bygget op over salme 23 "Herren er min hyrde" og deles, mens man står eller sidder i en cirkel. Nadveren indstiftes på traditionel vis, men deles af pilgrimmene i cirklen, således at der ikke er stor forskel på præst og menighed.

For at kunne dele nadver i det fri, kræver det lidt praktisk tilrettelæggelse. Man må have en lille flaske med nadvervin med, lidt brød, og noget, som kan bruges som kalk og fad. Det må gerne være enkelt, for der skal være plads til det i rygsækken, sammen med madpakke, regnslag, og hvad man ellers har med. Det gælder om, som Grundtvig, at kunne se det store i det små, og lade sig inspirere af linjerne i "Velkommen igen Guds engle små": "... er kruset af ler, og kagen tør, deri sig engle finde".

Det er med andre ord ikke den ydre

pragt, i form af fine regalier, der skaber nærværet ved andagten i naturen, men selve det, at man er samlet omkring noget, som er enkelt. Naturens elementer, der, hvor man er, inddrages i gudstjenesten og det, man reflekterer over. Er man samlet ved et stort egetræ, får det betydning for andagtens form og indhold. Man kan tale om, hvad der skaber rødde og grundfæstethed i vore moderne liv, og hvad der gennem århundreder har givet os bærekraft. Er man samlet ved havet eller en åben eng, er det andre associationer, man får, både bibelsk og bønsmæssigt. Er man samlet omkring en stor sten, kan man tale om Kristus som klippen, og hvad det er, som skaber fundamentet i vore liv. Det, man ser og oplever undervejs, bliver til refleksion og undren over betydningen af Guds mangfoldige skaberværk.

Vielse i det fri

Skal man vie nogen i det fri, er det en vigtig forudsætning, at der søges om tilladelse ad tjenestevejen. Som ny præst var jeg ikke opmærksom på det, og måtte få biskoppelig tilgivelse i kølvandet på en i øvrigt vellykket vielse. Man skal, når man søger om tilladelse,

kunne argumentere for, hvorfor det giver mening for parret at blive viet i det fri. Derfor er det vigtigt at spørge ind til dette, når de kommende ægtefolk henvender sig. Har parret ikke et bedre argument, end at "det kunne vi godt tænke os", må man spørge ind til det, og graver man lidt dybere, er der som regel gode grunde. Men som præst må man også gerne hjælpe parret til at skelne mellem, hvad der er "for sjov", og hvad der virkelig giver mening.

Jeg har viet folk i flere forskellige kontekster uden for kirkerummet. Det kan være hjemme i folks egne haver, fordi de ønsker, at Guds velsignelse skal "rykke med" til det nye sted, hvor de er ved at etablere deres liv. Det kan være på en campingplads, hvor familien har været vant til at samles gennem mange år, og hvor de dybe erfaringer for fællesskab netop dette sted tilsiger, at det vil være den helt rette sammenhæng at blive viet i. Og så kan det være helt i det fri, på et smukt sted, der betyder noget for familien.

Min oplevelse ved samtalen med parrene har været, at de ikke bare ønsker en "event", men at det er vigtigt for dem, at Gud "rykker med", så at sige hen til de steder, hvor de lever og

færdes. Det kan være en vigtig måde at vise, at Gud ikke "gemmer sig" i sit kirkerum, men omfatter alle under sit himmelrum, og viser sit nærvær dér, hvor velsignelse er ønsket. Som når man deler nadver på et hospital eller beder for nogen i et fængsel, manifesteres Guds nærvær som tro og håb på et sted, der danner mening i en familielever.

Det kræver ekstra af præsten at etablere "det hellige rum" omkring en vielse, når den ikke foregår i et kirkerum. Der er mange detaljer at gennemtænke, og en del logistik at få på plads sammen med parret. Hvordan får man f.eks. skabt et lille alter? Hvilke symboler skal være på det? Er det på et

det. Så humor er en god ingrediens at have med sig, og opstår der pudsige situationer, gælder det om at huske, at det kun gør situationen så meget desto mere mindeværdig. Og at Gud er med i det hele, uanset hvad der sker. Det sidste er måske det allervigtigste!

Dåb på havnen

Jeg har en enkelt gang haft en dåb uden for kirkerummet, og det var ved Langø Havn, hvor vi den pågældende søndag i forvejen havde planlagt havnegudstjeneste, som skulle foregå i et pakhus i havneområdet, hvor fiskerbådene lå. Familien, der havde anmodet om dåb den søndag, blev begejstrede for tanken om, at dåben kunne foregå

at vi kunne være i pakhuset, og folk endte med at stå tætpakkede langs siderne og helt uden for pakhuset, for at alle kunne følge med.

Dåben indgik i den traditionelle gudstjeneste, som plejede at blive holdt her på havnen, så egentlig kan man ikke sige, at det var "dåb i det fri", men bare en højmesse, der var rykket ud af kirkerummet. Det at tage dette skridt, som en del af at være kirke i et nærmiljø, der er præget af tradition for fiskeri og sejlads, gav den søndag en levende kirke med stor deltagelse, og fra nærmiljøets side en glæde over, at kirken ikke gemmer sig inde bag lukkede døre, men kommer ud der, hvor folk kommer og lever deres liv. Og at et lille barn blev budt velkommen i menigheden samme dag, gav anledning til en meningsfyldt samling af både menighed, familie og forbipasserende.

Herrens veje

TV-serien "Herrens Veje" slutter med en stærk scene, hvor familien samles udenfor omkring et kors, midt i naturen, med den åbne himmel omkring. Faderen, Johannes, har under stor smerte måttet opgive sit præstekald, og sønnen Christian tager over. Han prædiker karismatisk og uden manuskript. Der er stor hengivenhed omkring korset, og til allersidst lander en lille fugl, en rødkælk, som symbol på nærvær mellem himmel og jord.

Det er næppe tilfældigt, at "Herrens Veje" slutter i det fri. Den egentlige kirke kan ikke spærres inde i et kirkerum, og troen må, som den lille fugl, have lov at udfolde sig frit, gå på vingerne, via korset. Det er en opløftende scene, som samler seriens mange eksistentielle lag i en form for konklusion. "Herrens Veje" er ikke i institutionernes "tyranni", men i fællesskabet omkring korset under den åbne himmel.

Det er måske symbolsk for udviklingen af kirkelivet i disse år, at betydningen af at holde gudstjenester i det fri på den måde løftes frem. Måske er det på tide, at vi – udover at dele praktiske erfaringer – også begynder at udvikle mere teologi omkring, hvad det betyder at være kirke i det fri. ■

bord eller en træstub? Hvor er der plads til Bibelen og andre nødvendige ting? Og hvis der er dug på bordet, blafrer den så i vinden, så blomstervasen vælter? Og hvor skal parret knæle, så bruden ikke får grønne græsmærker på brudekjolen?

Når jeg holder gudstjenester i det fri har jeg efterhånden vænnet mig til ikke at have for mange papirer. De blæser i vinden og flyver nogle gange væk. Det er bedst at holde sig til Bibelen og ritualbogen, der begge har en vis tyngde og ikke flyver så langt, og til få noter, som hjælper til at fastholde erindringer om det, som skal siges. Det kræver stor fleksibilitet i situationen, for der er altid et eller andet, der ikke er, som man havde forestillet sig

ved havnen, idet de i forvejen var sejlere og havde forbindelse til Langø Havn.

Argumentet for at give tilladelse til det var, fra provsts og biskops side, at gudstjenesten var en traditionel, årlig gudstjeneste, som menigheden i forvejen gennem flere år plejede at holde her. Menighedsrådet var helt med på det og var snarrådige med hensyn til at få døbefonten fra Langø Kirke transporteret på en trailer ud til havnen. Den var "heldigvis" ganske let, idet den er lavet af træ, så det lod sig gøre ved hjælp af et par stærke mænd. Vi var mange om at skabe rammen, som bl.a. krævede adskillige stole, idet vi anslog, at der ville komme godt 100 mennesker. Det var lige knap og nap,

Thomas Felter

sognepræst, uddannelseskonsulent og stiftspræst
for gudstjeneste i Viborg Stift

Vielser uden for kirkerummet – erfaringer fra Viborg stift

Siden 2013 har det været muligt for par at blive viet uden for kirkerummet. Thomas Felter har lavet en evaluering af dette tiltag på baggrund af evalueringer fra Viborg Stift fra 2015-2016.

Baggrund

Før det blev muligt at blive viet uden for kirkerummet blev et lille 4-mands udvalg nedsat med henblik på at udarbejde et forslag til vielser uden for kirkerummet. Det bestod af tidl. biskop i Viborg, Karsten Nissen, biskop Peter Fischer-Møller, sognepræst Helle Poulsen og sognepræst Thomas Felter. Én af de beslutninger vi traf var, at både præst og brudepar skulle udfylde et evalueringsskema efter vielsen. Dette er blevet gjort med meget vekslende udbytte, men i Viborg stift har vi fået mange gode evalueringer. De danner tilsammen et udmærket empirisk materiale til at belyse, om der er særlige områder af denne vielsesform, der er bemærkelsesværdige eller overraskende. Det er Viborg stifts samlede evalueringer fra 2015 og 2016 (fra både præster og brudepar – 46 i alt), der ligger til grund for denne artikel.

I det fri

Ud af de 46 vielser i Viborg Stift var 6 af dem planlagt til at foregå indendørs – og nogle af de øvrige blev rykket ind på grund af vejret. Det er derfor mere korrekt at tale om ”vielser uden for kirkerummet” end om ”vielser i det fri” (hvilket som regel forbindes med udendørs vielser). Det er det alternative sted i forhold til kirkerummet, der er det afgørende. Ca. halvdelen af vielser-

ne foregik ”i haven”: Enten i parrets egen have, en af forældrenes eller ved et sommerhus. Ellers ofte i forskellige former for parker eller lejre – nogle gange i forbindelse med det sted festen skulle holdes.

Blandt begrundelserne for at holde vielsen på et sted uden for kirkerummet henviser mange af parrene specifikt til naturen, den dejligste have, den ”åbne himmel” o. lign.:

”Haven og de fantastiske gule rapsmarker dannede rammen om det dejligste sted på jorden, hvor vi sammen har boet og skabt vores familie med 4 dejlige piger, de sidste 20 år”.

Hvem sætter scenen?

Inden det blev tilladt at holde vielser uden for kirkerummet, var der en del frygt for, at disse ville føre til en lang række eksempler på tåbelige vielsessteder og brudeparrets selviscenesættelse. Hvis man med ordet selviscenesættelse mener parrets forsøg på at gøre deres bryllup spektakulært i betydningen aparte og utraditionelt – ikke mindst i forhold til stedet for vielsen – så har frygten vist sig ubegrundet.

Fra 2013 til 2016 blev der i alt i Danmark foretaget 1769 vielser uden for kirkerummet, og kun 6 ansøgninger blev afvist.

Selv om alle 6 afslag har været begrundet i stedets uegnethed (hvad jeg

dog ikke ved), taler vi om promiller, så problemet må betragtes som næsten ikke-eksisterende. En vielse er ikke pjat, men en stor beslutning, som evalueringerne viser er gennemreflekteret. Parret ønsker begivenheden omgivet af nærvær, alvor og højtidelighed, men også med en afslappet eller uformel menneskelighed, som mange par åbenbart bedst mener, de kan finde uden for kirkens mure.

Hvis selviscenesættelse forstås bredere, kan man sige, at selve det, at en så stor procentdel af vielserne henlægges til parrets egen have eller hus, med parrets personlige indflydelse på og udformning af hele brylluppets ”setting”, er et udtryk for selviscenesættelse.

Omvendt udtrykker en del par også kritik af kirkerummets ”setting” og liturgi, som de fra deres side finder iscenesat – ikke af dem selv, men af kirken. Det tyder derfor på, at selve termen iscenesættelse opfattes forskelligt for brudepar og præst og tager udgangspunkt i hvert sit perspektiv.

Der er en del præster, der nævner, at parrets valg af en vielse uden for kirkerummet ikke først og fremmest er et tilvalg af en alternativt sted, men (også) er begrundet i et fravalg af kirkerummet. Dels fordi kirkerummet ikke opleves som ”deres”, selvom det er deres sognekirke. Dels lægger rummet en dæmper på spontaniteten og en mere

fri udfoldelse (især for børn). Det opfattes som stift og formelt – med orglet som uomgængeligt ledsageinstrument.

Tilhørsforhold

Evalueringer tegner et billede af, at den personlige tilknytning til et sted, har en betydning, der rækker ud over dem selv. I den forbindelse nævner en præst en interessant begrundelse: "Parret havde været i tvivl, for de holder af X kirke og har tidligere haft dåb dér, men de valgte hjemmet, fordi begivenheden ville tilføre deres hjem noget særligt".

Denne begrundelse ses i flere af brudeparrenes evalueringer og tilkendegiver således en slags "omvendt tilknytning". Almindeligvis danner en kirkelig handling en tilknytning til præsten og kirken (kirkens rum), men her knytter handlingen "kirken" (evangeliet) til deres hjem. Det kan ses som et vægtigt argument til fordel for vielser uden for kirkerummet, da det er med til at understrege, at evangeliets forkyndelse ikke kun er noget, der hører til i kirkerummet, men også hvor mennesker lever deres liv.

Liturgien

Den største variation i svarene drejer sig om liturgien i almindelighed og salmerne og musikken i særdeleshed. Biskoppernes vejledning for vielser uden for kirkerummet siger, at alterbogens vielsesritual skal følges, men at der evt. kan skæres ned på antallet af salmer. I praksis viser det sig dog, at variationen er langt mere omfattende, og tydeligvis er formet af de praktiske omstændigheder og ressourcer.

Blandt andet er 12 vielser foregået uden musiker og sanger, hvor præsten alene har ledt sangen. Ved 12 vielser har parret selv sørget for sangledsagelsen ved hjælp af forskellige musikinstrumenter. Ved mindst 4 vielser er der spillet præ- og postludium ved hjælp af PC eller CD-afspiller. En præst nævner, at der ingen salmer blev sunget, men i stedet blev spillet klassisk musik på salmernes plads. En anden skriver, at en professionel sanger var hyret til at synge de tre salmer a capella for menigheden (som altså kun lyttede). Ved 3 vielser er der slet ikke blevet sunget. Den ene af sidstnævnte var en vielse

med kun parret og to vidner, hvor ingen af de fire angiveligt kunne synge.

Ligeledes har der været stor variation med hensyn til brug af (alter)bord, kors, stole, knæeskammel osv. Det fremgår af evalueringerne, at liturgien kan være en udfordring ved samtalen. Men det fremgår også tydeligt, at der udvises stor imødekommenhed og kreativitet fra præsternes side, så de forsøger at lade deres liturgiske erfa-

Fra 2013 til 2016 blev der i alt i Danmark foretaget 1769 vielser uden for kirkerummet.

ring lede dem til en løsning, der kan fungere i praksis på det givne sted og med de forhåndenværende ressourcer. Ud fra de mange medsendte liturgier kan det dog ses, at grundstrukturen altid er det kirkelige ritual.

Selv om en del præster nævner, at samtalen vedr. en kirkelig vielse uden for kirkerummet tager længere tid end en "almindelig" vielsesamtale, nævner de også det positive i, at det giver bedre mulighed for at diskutere med parret, hvorfor vi gør, som vi gør, og hvad der egentlig er vigtigt i ritualet – altså at denne vielsesform nemmere åbner op for en dybere teologisk og liturgisk refleksion sammen med parret.

Hvilke behov ser det ud til, at en vielse uden for kirkerummet, imødekommer?

Mange evalueringer kredser på forskel-

lig måde omkring det, at liturgiens indlejring i brudeparrets valgte sted gør, at ritualet opleves mindre stift end i kirkerummet – også selv om det følges ret nøje. Følgende citat "Vi ønskede ikke det store kirkebryllup på den traditionelle måde" udtrykker en antagelse af, at et kirkebryllup er "stort" og "traditionelt", selvom dette jo slet ikke behøver at være tilfældet. Men det viser, at det er vigtigt for parrene, at deres bryllup bliver sat ind i en ramme, der har betydning for brudeparret i deres liv. Det betyder imidlertid ikke, at kristendom og evangelium ingen rolle spiller. Tværtimod tilkendegives det af mange par, at det spiller en afgørende rolle, at en præst medvirker, salmer synges og evangeliet forkyndes.

Samtidig er det tydeligt, at præstens tilstedeværelse, salmerne og prædikenen/talen/evangeliet er afgørende for, at parrene oplevede deres bryllup som højtideligt og smukt og meningsfuldt.

Det kan dog i flere tilfælde være svært at afgøre, hvad parrene præcis lægger i ordene. Et ord som "højtideligt" bruges ofte, men med tilsyneladende forskellige betydninger alt efter kontekst. Mange betegner en vielse uden for kirkens rum som mindre højtideligt i betydningen: mere uformel og "afslappet".

Andres steder nævnes det, at vielsen var meget højtidelig – måske i meningen, at det var alvor, det var "helligt", det var gribende eller rørende.

Derudover har det åbenbart haft stor betydning for mange par, at "kirken" og evangeliet kommer og lyder over deres sted. Altså tilfører deres hjem og alt det, der har med deres liv at gøre, noget stort og helligt og højtideligt. Det er overraskende, men også meget glædeligt!

Til sidst skal det understreges, at de positive tilkendegivelser over for præster og kirkebetjening og den måde parrenes store drøm er blevet opfyldt på, giver Den Danske Folkekirke særdeles god omtale. Det er samtidig en unik mulighed for at komme i kontakt med – og få forkyndt evangeliet overfor – nogle mennesker, som vi måske ikke ellers ville være kommet i kontakt med. ■

.....
Ebba Neimann Rasmussen
sognepræst i Mosede, Greve-Solrød provsti

Pinse på Herrens Mark

I 2002 indbød kirkerne i Greve-Solrød for første gang til udendørs gudstjeneste 2. pinsedag. Fra starten kaldte vi gudstjenesten "Pinse på Herrens Mark", og hvert år har der så været et underordnet tema, f.eks. "Åndens frugt" og "På bjergets top".

Ideen fik vi fra Aarhus Vestre provsti. Vi læste i KD, at de havde haft udendørs gudstjeneste i 2001, og vi var nogen, der sagde til hinanden: "Det skal vi også have hos os"! I den samlede præstegruppe blev der nikked til ideen. Derefter blev alle menighedsråd indbudt til møde, hvor en lille styregrup-

pe blev nedsat. Den fælles opbakning fra alle sogne var fra starten tungtvæjende, ligesom det har været en stor glæde siden at få de to frikirker i vores område med.

Netop det at mødes i et bredt fællesskab om en festlig gudstjeneste har alle årene været meget betydningsfuldt. Målet var fra begyndelsen, at alle skulle gå fra gudstjenesten styrket i troen, en oplevelse rigere og med en viden om, hvad pinse er. Netop pinsen står jo svagt i den folkelige bevidsthed, og 2. pinsedag har aldrig været den dag, hvor flest mennesker har søgt til

kirkerne. Det var derfor oplagt at vælge den helligdag i sommerhalvåret.

Udvikling af gudstjenesten gennem årene

De første år blev "Pinse på Herrens Mark" fejret i naturområdet Hedeland, som har et stort amfiteater. Scenen var dermed sat på forhånd, og alle kunne se, hvad der foregik, hvilket betød vi gjorde brug af flere visuelle midler: store flotte altertavler, teater m.v. Problemet med Hedeland var dog, at det lå udenfor vores kommuner og provsti, og det var besværligt for alle

at komme dertil. Efter nogle år blev vi derfor enige om at flytte til en stor græsplæne ved Mosedefortet, som ligger midt i vores provsti. Den flade plæne giver ikke mange muligheder for at gøre brug af det visuelle, men allerede det første år blev der fundet en anden ide, som vi har brugt siden. Temaet dette år blev "Med kirken på vandring", og man arrangerede pilgrimsvandring fra alle sogne hen til den fælles gudstjeneste ved Mosedefortet. Desuden blev der i gudstjenesten indlagt en pause, hvor alle kunne vandre rundt til telte, der var opsat som ramme om gudstjenesteplassen, og hvor der var muligheder for aktiviteter, udfordringer og oplysninger af forskellig slags. Efter vandringen samledes alle igen i "gudstjenesterummet" på midten og sluttede af med salmesang og velsignelse.

Teltene, som dels skabte et rum i rummet og gav mulighed for, at alle sogne bød ind med indslag og aktiviteter, har vi nu fastholdt i 10 år og været rigtig glade for. Både børn og voksne får gode og givende, sjove og seriøse oplevelser og erfaringer i pausen i gudstjenesten, som dér ud over har været traditionelt bygget op med

Netop det at mødes i et bredt fællesskab om en festlig gudstjeneste har alle årene været meget betydningsfuldt. Målet var fra begyndelsen, at alle skulle gå fra gudstjenesten styrket i troen, en oplevelse rigere og med en viden om, hvad pinse er.

salmer, bibellæsninger, prædiken, bøn og nadver.

Mange ting skal falde på plads

Et stort arbejde har det selvfølgelig været hvert år. Vi har gennem årene arbejdet med styregrupper og underudvalg, repræsentantskab og liturgiudvalg, musikgruppe og korsarbejde. De seneste år koordineret af en provstipræst. Meget skal arrangeres: lyd og højttalere, stole og telte. De praktiske opgaver har krævet mange hænder og ressourcer, og ofte er der blevet trukket på de samme mennesker gennem mange år. Hvert år har vi søgt biskoppen om lov til at flytte sognenes gudstjenester udendørs. Det har ikke skabt problemer, men efterhånden skal flere instanser søges, for at vi kan få lov at stille telte op på en græsplæne,

og beredskabet har skullet godkende en nøje optegnet plan. Det administrative er blevet tungt. Det seneste er, at Slots- og Ejendomsstyrelsen har overtaget ansvaret for Mosedefortet, og efter flere måneder endnu ikke har svaret på vores ansøgning om at bruge græsplænen ved fortet. Sammenholdt med at det ikke er lykkedes at finde en ny musikansvarlig, efter at den samme i mange år har trukket læsset, og at flere menighedsråd ikke længere ser sig i stand til at finde ressourcepersoner til de mange praktiske opgaver, må "Pinse på Herrens Mark" desværre indstilles fra i år. Men hvor har vi haft mange fantastiske og givende gudstjenesteoplevelser med flere hundrede mennesker hvert år 2. pinsedag! Om Ånden blæser os nye steder hen, vil tiden vise! ■

Finn Dyrhagen

tidl. provst

STREET PARADE- GUDSTJENESTER

- en skæv og oplagt måde at "kirke" på

Det begyndte en varm sommerdag i København. Jeg befandt mig ved Mindeankeret i Nyhavn og så, at et jazzorkester var ved at tage form: en marchtromme blev pakket ud, en klarinet kom til syne, og en sousafon blev båret på skuldrene. Især sousafonen vakte min nysgerrighed: dette kæmpeinstrument, som også hedder bas-tuba, kan lægge en grund i musikken, som kan rokke selv en fuldvoksen. Og da banjoen også kom til syne, var jeg solgt: Jeg måtte blive og lytte!

En Street Parade-gudstjeneste kan opleves som et åndehul i dagligdagen, der forhåbentlig giver de mennesker, som stopper op, oplevelsen af, at ånd også hører hjemme midt i gadebilledet.

Det viste sig, at jeg ikke skulle blive, hvis jeg ville lytte, for her oplevede jeg min første Street Parade. Orkesteret satte i gang og gik, mens de spillede gennem Strøget, forbi alle de glade turister og travle skærmfiksede personer, som måtte stoppe op og finde smilet frem, fordi den medrivende New Orleans-musik var uimodståelig.

Da vi nåede frem til en åben plads, måtte musikerne have en pause – og vi,

der fulgte med, gjorde ligeså. Det blev lidt tamt, inden musikken og marchen fortsatte.

En idé bliver til

Derfor var det oplagt for mig at tænke gudstjeneste ind i denne sammenhæng: Her kunne pauserne jo erstattes af en lille prædiken, så det hele kunne opleves som en sammenhæng. Og mens ideerne rumsterede, dukkede anledningen op. I mit hjem sogn var et større trafikomlægningsprojekt ved at være til

ende: Toglinjen gennem vores by skulle udvides til et dobbeltspor. Projektet havde sat sit kaotiske præg på bylivet gennem flere år, og nu var der god anledning til en byfest. Hvorfor skulle kirken ikke blande sig i den? Og var det ikke oplagt med en bevægelig friluftsgudstjeneste i den anledning? Ideen var nem at sælge til kirkefolket,

lokalrådet, de lokale handlende og Bandedanmark.

Som tænkt, så gjort, og det blev en storslået oplevelse for både præst, jazzmusikere og de borgere, der på vej ud fra den lokale Brugs blev overrasket over at se en præst og et jazzorkester, der kom gående med fuld musik, stoppede op lige uden for butikken, mens præsten holdt en miniprædiken og delte nadver ud til alle, der ville deltage.

Senere har jeg fået muligheden for at gentage den store oplevelse ved Himmelske Dage i København 2016, hvor vi gik fra Rådhuspladsen til Domkirken med tre stop undervejs, og ved et kirkearrangement i Nordhavns nybyggede boligområder 2. pinsedag 2018. Og hver gang har jeg oplevet store smil og fået en ørenlyd, som klart kan måle sig med oplevelsen fra en prædikestol.

Opskriften på Street Parade

Man tager:

- sin fantasi i brug for at finde en oplagt lejlighed til at afholde en sådan gudstjeneste. Det kan være en lokal begivenhed: en byfest, et marked, en begivenhed – eller det kan være en skæv helligdag, en forretningsdag, Fars Dag, sankthans el. lign.
- sagen op på et menighedsrådsmøde, både for at få lov til at bruge penge på en sådan gudstjeneste (primært til orkesteret) og for at få opbakning og velvilje til ideen
- kontakt til sin provst for at høre, om der skal en særlig tilladelse til at holde en sådan gudstjeneste
- kontakt til et jazzorkester, der er villig til at påtage sig opgaven – de hænger (heldigvis) ikke på træerne, men det er ikke umuligt at finde gode folk, der synes, det kunne være sjovt at medvirke
- en transportabel forstærker med

tilhørende mikrofon – alene til det talte ord, som kan have svært ved at blive hørt ude i gadebilledet. Jazzorkesteret har ikke brug for forstærkning. Det er muligt at finde et sådant anlæg til et par tusinde kr., og det er altid godt at have, når kirken spiller på udebane. Spørg i en musikforretning eller søg på internettet

- kontakt til et par frivillige, som vil hjælpe med, både ved gudstjenestens udformning og på selve dagen
- kontakt til lokale samarbejdsrelationer for at få opbakning til projektet: Det kan være de lokale handlende, der måske vil byde kirkegængere på et æble eller en sodavand efter gudstjenesten; det kan være de lokale børne- og ungdomsorganisationer, som er vant til at tænke i fri-luftsarrangementer
- kontakt til de myndigheder, der skal give tilladelse, fx politiet, hvis man skal gå på vejen
- sin bibel og finder et egnet tema, som gudstjenesten kan bygges op over: f.eks. omveje og udveje; løst og fast; himmel og jord; treenighed på gadeplan el.lign. Det er vigtigt at have en rød tråd som liturg, også selvom deltagerne måske kun oplever en flig af tråden
- sig tid til at finde egnede salmer og sange; de skal kunne akkompagneres af jazzorkesteret eller synges a capella. Aftal forløbet med orkesteret, også hvad de spiller undervejs
- sig endnu mere tid til at forberede bibellæsninger og prædiken, som

skal være egnede for mennesker på vej. Man opdager det hurtigt, hvis prædikenindslagene bliver for lange eller for langt væk fra den konkrete virkelighed

- sin fantasi i brug, når man skal rettelægge forløbet, især omkring nadver: Behøver man en sølvkalk og -disk? Eller kan man bruge store nadverbrød (kan bestilles fra udlandet - se fx www.hostien.com), der brydes ved nadveren? Kan man bruge druer eller engangsbægre? Behøver man et bord til nadveren? Eller kan det gøres stående? Kan og vil man bruge en anden præstekjole end den sorte?
- fornuft nok til at forberede en plan B i tilfælde af rigtig dårligt vejr
- en solid paraply med i tilfælde af mindre regnvejr.

Hvorfor en Street Parade-gudstjeneste?

Mennesker, som ikke havde planlagt at tage til gudstjeneste, får på den mulighed for at blive kirkegænger midt på en hverdageftermiddag. Det er min erfaring, at ideen bliver positivt modtaget hele vejen rundt, både fordi det er overraskende for de fleste, at en gudstjeneste kan forløbe på den måde, og fordi der ikke er nogen tvang til at deltage i hele forløbet. Kirken opleves på en ny måde som imødekommende, og det giver god mening for de fleste, som har flere fordomme end viden om kirken.

Og vi får mulighed for at (være) kirke på en ny måde, hvor vi bevæger os ud i den hverdag, hvor mennesker lever og stresser og undres. Vi får vist, at kirken ikke kun er et sted med en temmelig høj dørtærskel, men også er mødet med mennesker på andre præmisser end kirkens egne. En Street Parade-gudstjeneste kan opleves som et åndehul i dagligdagen, der forhåbentlig giver de mennesker, som stopper op, oplevelsen af, at ånd også hører hjemme midt i gadebilledet.

Valget af et jazzorkester frem for andre musikformer skyldes mest praktiske forhold: et jazzorkester behøver ikke forstærkning, og musikerne kan gå, samtidigt med at de spiller. De vilkår er svære at forene med andre musikalske udtryk, inkl. orgelmusik.

Og selvom det umiddelbart lyder som et tiltag, der hører hjemme i byen, kan man sagtens holde en Street Parade-gudstjeneste alle de steder, hvor mennesker færdes: på parkeringspladsen uden for det store butikcenter, ved skolen og daginstitutionen, i forbindelse med en markedsdag eller et sportsstævne. Blot skal det være muligt at gå med, ligesom det skal give mening at gå fra stop til stop.

Og har man først prøvet det, vil man gå og glæde sig til næste gang, der er en lignende mulighed. ■

Kristine Stricker Hestbech
sognepræst i Havdrup Kirke

Pilgrimsvandring åbner kirkens dør

En af de sælsomste helbredelsesfortællinger i Det Nye Testamente er denne her:

“Men der var en kvinde, som i tolv år havde lidt af blødninger, og selv om hun havde brugt alt, hvad hun ejede, på læger, kunne hun ikke helbredes af nogen. Hun nærmede sig Jesus bagfra og rørte ved kvasten på hans kappe, og straks ophørte hendes blødninger. Jesus sagde: ”Hvem var det, som rørte ved mig?” Da ingen ville være ved det, sagde Peter: ”Mester, folk trænges jo om dig, og de skubber.” Men Jesus sagde: ”Der var en, som rørte ved mig, for jeg mærkede, at der udgik en kraft fra mig.” Da kvinden så, at det ikke var forblevet ubemærket, kom hun skælvende frem, og hun faldt ned for ham og fortalte i hele folkets påhør, hvorfor hun havde rørt ved ham, og hvordan hun straks var blevet helbredt. Han sagde til hende: ”Datter, din tro har frelst dig. Gå bort med fred!”. Lukas evangeliet kap. 8

Kvinden rører ved kvasten af hans kappe, dvs. hun enten er meget lav eller krumrygget.

Jeg kan godt lide at tænke mig hende krumrygget. Og når man er krumrygget, ser man kun sine egne fødder. Hun har gået i årevis og set på sine egne fødder, imens hun blødte.

Et billede på kirken, som den ople-

ves af mange i dag. Som krumrygget og med en indadvendt selvforståelse, der ikke giver mening for mange. Ud-tørret eller måske blødende? I hvert fald lukket om sig selv og sin tradition. Og flere og flere søger andre steder hen. Ud på vandringer og retræter.

Langt de fleste, der bliver pilgrimsvandrere, er spirituelt søgende mennesker. De søger mening, dybere erfaring og forandring. Og mange oplever ikke dette i deres kirke, men i vandringen.

Derfor er Havdrup kirke også en pilgrimskirke.

Hvad søger og finder den moderne pilgrim?

Den senmoderne pilgrim søger ikke ud for at finde hjem i himlen, men søger ud for at holde op med at føle sig som fremmed i verden. Søger altså en eller anden form for bekræftelse på, at mit liv er her i verden, OG at der er plads til mig. At mit liv er meningsfyldt.

Ser man på lidt statistik, som man har lavet i Tyskland, så går under 6 % pilgrimsvandring for at nå til et mål, hvorimod hele 52 % går ud for at finde sig selv. Vi vandrer med andre ord ikke ud for at finde Gud ved en grav som i Santiago de Compostella eller en hellig kilde i Lourdes, men hjem til os selv. Den moderne pilgrim foretager

en cirkelrejse: ud-hjem-ud-hjem. Og fordi det på denne måde er en eksistentiel rejse for mange, har det mindre betydning, hvor den foretages. Der er ikke rigtige pilgrimsveje og forkerte pilgrimsveje. Du kan snøre dine sko og begynde at gå hjemme fra din egen hoveddør. Og i denne rejse er der mange, der oplever at lære at se verden igen. Se naturen igen og dermed sig selv indfældet i denne natur. Ja, at tage verden og naturen tilbage som Guds. At blive ”inficeret”.

Så hvad er det pilgrimsvandringen kan – set fra kirkens side?

- Pilgrimsvandring åbner kirkens dør, så Gud ”slipper” ud. Som da israelitterne bar Gud i tabernaklet på deres skuldre, da de vandrede ud i ørkenen, sådan bærer vi Gud med os ud i verden. Befriet fra traditionens tunge byrde af ritualer og dogmatik. Blot med Jesu ord og lidt brød og vin.

- Pilgrimsvandring er demokratisk. Der er måske én leder, men ellers er vi lige. Vi går sammen. Vi spiser sammen. Vi sover sammen.

- Pilgrimsvandring er dialogisk i forhold til den udprægede monolog, der kan præge gudstjenesten. Vi snakker sammen. Lærer af hinanden.

- Pilgrimsvandring er nysgerrig og

Pilgrimsvandring er en praktisk indøvelse i kristendommen. På vejen synger vi salmer og hører bibelhistorier, som udfolder sig helt konkret i den situation, vi er i. Vi deler nadveren ved en sø eller under et stort skyggefuldt træ og mærker, hvordan Jesus selv vandrede og fortalte i naturen og langs vejene.

"Pilgrimsvandring er en proces, hvor naturen forstærker symbolikken. For eksempel syndernes forladelse. Når vi skal over en å eller en bæk, må vi række ud efter hinandens hænder. Synden/skylden er som vandet mellem de to bredder. For at komme over må du bede om hjælp fra en anden. At få tilgivelse kræver, at man rækker ud", skriver Kristine Stricker Hestbech.

søger nye veje. Vi går ad veje, vi ikke kender og det gør os nysgerrige både geografisk og menneskeligt.

- Pilgrimsvandring er fysisk. I den kristne tradition arbejdes der ofte med det kontemplative som det stillesiddende. Som til en gudstjeneste. Men for mange er det at bevæge sig, den bedste måde at komme i kontakt med Gud på. At dyrke motion, grave i haven, sejle eller vandre. For andre er det at bevæge sig en hel dag en ny erfaring i deres liv. At opdage kroppen. Og det kan være et chok at opdage, at kroppen kan blive øm!

- Pilgrimsvandring er antimaterialistisk. Frihed og lykke er noget andet, end det jeg køber.

- Pilgrimsvandring er at blive mærket. Naturen og vandringen tatoverer sig selv ind i sjælen på en anden måde, end en gudstjeneste kan gøre det. Vi lever så regulerede liv. Lange dage ved skriveborde og til møder. Gæster, der kommer til tiden. Samtaler, hvor man aldrig rigtigt kommer ind til noget. Vi forholder os til politik, de sociale medier, gadelys og flygtninge, trafikproblemer og klima. Men hvem er jeg i alt dette? Vi vil gerne gøre det rigtige for klimaet og miljøet, maden, ægteskabet og venskabet. Og vi har så mange rådgivere oppe i hovedet. Men når vi går, spørges vi ikke om, om vi er rigtige. Det er nok, at vi er her. Det er rigtigt, fordi vi går. Og vi kan opleve at sidde med fremmede mennesker omkring måltidet om aftenen og have mere ærlige og dybe snakke, end man nogensinde har haft med sine venner eller familie, fordi man har gået sammen en hel dag i regn og blæst, sol og skønhed.

- Pilgrimsvandring er en proces,

hvor naturen forstærker symbolikken, der i gudstjenesten kræver et trænet øje at se. For eksempel **syndernes forladelse**. Når vi skal over en å eller en bæk, må vi række ud efter hinandens hænder. Synden/skylden er som vandet mellem de to bredder. For at komme over, må du bede om hjælp fra en anden. At få tilgivelse kræver, at man rækker ud.

Byrderne. At gå til nadvers og lægge byrderne fra sig ved korset. På vandringen kan dette tematiseres ved at gå op ad bakke. Eller ved at bære sten i sin lomme, som man kaster fra sig på et tidspunkt. Eller samler som et kors inden nadveren deles i det høje græs.

Forsoningen. Når jeg går, erfarer jeg, at jeg er MIG. At jeg er rigtig i Guds øjne. At alle mine fejl ikke ændrer ved Guds JA til mig. Dette opleves stærkt, når man vandrer i naturen og underlægger sig den. Vi går også i regn og blæst. Vi går ikke hjem eller i læ.

Velsignelsen. Folk ser skønnere og yngre ud efter en vandring. Prøv at tage billede FØR og EFTER. Velsignelsen ligger i ansigtet!

- Pilgrimsvandring er en praktisk indøvelse i kristendommen. På vejen synger vi salmer og hører bibelhistorier, som udfolder sig helt konkret i den situation, vi er i. Vi deler nadveren ved en sø eller under et stort skyggefuldt træ og mærker, hvordan Jesus selv vandrede og fortalte i naturen og langs vejene. Vi beder sammen som det naturligste. Også dem, der ellers aldrig beder.

Så hvad er det pilgrimsvandringen kan?

- Det er at erfare kirken som døgn-åben.

- Det er at øve sig i trospraksis.
- Det er kristendom for alle sanser.
- Man går sig til nærhed.
- Man går sig til livet.
- Man går sig ind i livet.
- Man går sig lige ind i kirkens hjerte, Kristus.

Hvordan kommer man så i gang?

Jeg har lavet pilgrimsvandring fra de kirker, jeg har været præst i, siden 2003. Jeg havde ingen erfaring, men en stor lyst, så jeg gik bare i gang med at gå. Det første år var vi 12. Jeg havde gået hele ruten og taget tid imellem hver stop, arrangeret andagter i kirker på vejen og små happenings, der involverede andre. Det holdt jeg hurtigt op med. Kolleger stod og ventede os i kirkerne, og vi var frygteligt forsinkede. For gruppen går i det tempo, gruppen går. Slip kontrollen og lad dagene forme sig efter vejr og indskydelse. På flerdagsvandring sørger jeg for, at der er nogen, som laver aftensmad til os, når vi kommer frem. Og morgenmad med mulighed for at smøre madpakker. Gå ikke for langt pr. dag. Højest 15 km så der er tid til pauser, meditationer i græsset og små lure. Folk skal erfare den langsomhed, som de næsten ikke har noget af i deres hverdagsliv. Man behøver ikke tage til udlandet, man kan bare gå afsted fra kirken og se, hvor langt man kommer. Lav brugerbetaling på udgifter til overnatning og mad. Så behøver man ikke et stort budget for at komme i gang. ■

.....

Helene Wonsbek Rasmussen

sognepræst i Sæby og Gershøj Kirker
og koordinator af kirkefestivalen

TRO

– økologisk kirkefestival

I år holder 10 kirker i Hornsherred "TRO – økologisk kirkefestival" for 8. år i træk. Ideen til festivalen opstod, som hvis man ser for sig smalle striber af vand efter regnvejre, der bugter sig gennem et landskab for at løbe sammen og flyde videre i en bredere strøm.

Hvorfor holder kirken festival?

Bag festivalen ligger tanker om, hvornår og til hvad kommer der mennesker, og hvornår kommer de ikke? Hvad bliver valgt til, og hvad bliver valgt fra? Det er måske svært at se det i øjnene, og ikke mindre svært at sige det højt, men i hvert fald i de to sogne, hvor jeg er præst, kommer der ganske få til traditionelle søndagsgudstjenester, dvs. mellem 3 og 10, mens der kommer væsentligt flere, hvis gudstjenesten får et twist. Det kan være tema, inddragelse af musik, tilpasset børn, konfirmander eller andre grupper. Det kan være at arrangere borgerkor, der øver sammen nogle gange for så at medvirke i en gudstjeneste. Det kan også være gode koncerter, foredrag mv., som egentlig ikke har gudstjenestelig præg. Så kommer der i gennemsnit 50.

I mange år har det lydt, at vi skal gøre tærsklen ind i kirken lavere. Hvis den er svær at komme over på vej ind i kirken, er den lige så svær at komme over på vej ud, må vi gå ud fra. Med andre ord skal vi nok fra kirkens side i lige så høj grad tænke på, at tærsklen ud, er lige så høj for os, som for dem, vi gerne vil have ind. Med baggrund i den tanke besluttede vi, at kirkefestivalen hverken skal foregå i vores kirker eller konfirmandstuer, men udendørs på en mark.

Festivalen

Vi gør meget ud af at skabe en festivalplads med en hyggelig og afslappet stemning. Pladsen er bygget op af telte, vi lejer af et cirkuskompagni. Der er et stort cirkustelt, der har tag med spir – ligesom en kirke har det. Her holder vi gudstjeneste og andagt, konfirmandgospel og shows. På festivalpladsen er der endvidere flere mindre telte, hvor der er krea-værksted, salg af økologiske burgere, kaffe, the, kage, is m.m. Man kan sidde og nyde sin mad og drikke på halmballer, hvor kabeltromler og paller er sat op som borde.

Festivalens program afspejler i grunden, hvad der foregår i kirken i løbet af et år. Der er gudstjenester og andagter, der er aktiviteter, der henvender sig til forskellige aldersgrupper, der er koncerter, udstilling og mulighed for selv at være kreativ. En af festivalens styrker er, at der samtidigt er aktiviteter og arrangementer for alle aldersgrupper, hvilket betyder, man som familie kan være til festivalen på tværs af alder. De voksne kan nyde et måltid mad og få en god snak med hinanden, lytte til musik eller være til gudstjeneste, mens børnene leger på halmlegepladsen eller i hoppekirken, konfirmander kan samle sig på de store halmballer og snakke og hygge med hinanden.

Festivalens tema

Med festivalens tema ønsker vi at sætte fokus på glæden og ansvaret for skaberværket, som det vil hedde på teologisprog. Vi har valgt at bruge ordet økologi, fordi det er det, der bruges, når vi bevæger os udenfor den kirkelige tærskel. Vi tillader os at bruge ordet økologi i meget bred forstand, fra bæ-

redygtighed over miljø og natur til klimaretfærdighed. Vi har hvert år et undertema for festivalen, som kan være fx vand, stop madspild eller genbrug. Vi stræber efter at være positive og optimistiske i vores tilgang til emnet, ikke at være moraliserende og ikke at skabe kløfter og skel. Med glæde over naturen, dens skønhed og ødselhed, dens ressourcer, ønsker vi at anspre og inspirere til, at mennesker i al almindelighed omgås den ansvarligt og med tanke på, at vi som mennesker skal deles om naturens ressourcer, ikke alene i vores lokale nærmiljø, men globalt. På den måde hviler festivalen på det bibelske udgangspunkt, at vi som mennesker er forvaltere af jorden, og at vi skal give det betroede videre i mindst samme stand, som vi modtog det, og den hviler på den bibelske omsorg for enken, den fremmede og den faderløse. Altså at vi skal dele, og at næstekærlighed er konkret og ikke et abstrakt begreb. Endvidere hviler festivalen på Paulus' formulering om, at Abraham troede med håb mod håb, dvs. han håbede og stolede på, at han skulle blive stamfar til et stort folk, til trods for hans og Saras alder. Det var naturstridigt, ja, håbløst, at de skulle nå at blive forældre. Men de blev det. Håb er, sammen med glæde, hinsides prognoser og statistikker. Håb kan virke motiverende og inspirerende. Håb giver mod og tro på, at noget kan lade sig gøre, tankegange, vaner, adfærd, forbrugsmønstre kan ændres. Hos os selv og hos andre til fælles bedste.

Festivalens samarbejdspartnere

Kirkefestivalen afvikles i løbet af en weekend i september, fra fredag til

Helene er koordinator af kirkefestivalen og leder af styregruppen på 14 personer, der tilrettelægger kirkefestivalen. Hun er endvidere med i arbejdsgruppen for Grøn kirke og i Grønt udvalg i Roskilde stift.

"Vi ville gerne skabe en kirkelig festival for hele familien, hvor mennesker kan være sammen på tværs af alder, og hvor der vel at mærke er noget for enhver aldersgruppe at tage del i", skriver Helene Wonsbek Rasmussen.

søndag, men den har tråde, der rækker ud over de tre dage. Dels har festivalen sit eget borgerkor, som er åbent for alle, og som begynder at øve i midten af august og optræder i forskellige sammenhænge ved festivalen. Sidste år begyndte koret at samarbejde med borgerkoret til "Stafet for livet" under Kræftens Bekæmpelse. De to kor har således fælles repertoire, fælles øveaftener, og deltagerne bestemmer selv, om de vil optræde ved begge arrangementer eller bare det ene. På den måde løfter kirkefestivalen og "Stafet for livet" hinanden i vores lokalområde.

Kirkefestivalen inviterer endvidere alle elever på 3. klassetrin i de lokale skoler, dvs. 7 skoler, til kreakonkurrence med et emne, vi vælger. De får stillet materialer til rådighed, som for hovedpartens vedkommende er genbrugsmaterialer. Værkerne udstilles på festivalpladsen og er med til at give den liv. Der kåres en vinderklasse, som får en præmie.

Kirkefestivalen har en lang række lokale samarbejdspartnere, som fx Lejre kommune, lokale supermarkeder, som giver mad, der skulle have været

smidt ud pga. udløbsdato. Den mad bliver sorteret, rensat, skyllet og snittet og tilberedes som wokmad på festivalpladsen. Vi samarbejder med lokale bylaug, forretninger, virksomheder og institutioner.

Konceptet for kirkefestivalen

Konceptet for kirkefestivalen har ligget nogenlunde klart lige fra det første år. Vi ville gerne skabe en kirkelig festival for hele familien, hvor mennesker kan være sammen på tværs af alder, og hvor der vel at mærke er noget for enhver aldersgruppe at tage del i. Vi ville skabe en kirkelig ramme for fællesskab, hvor mennesker på tværs af slægtskab, naboskab, interessefællesskab kan mødes, være aktive, få oplevelser, snakke med hinanden og nyde at være til. At det lykkes bekræftes af, at jeg gang på gang har mødt mennesker, der med et stort smil har sagt, at nu skal de hjem; de har været på festivalpladsen meget længere tid, end de havde planlagt, for der var hele tiden nogen, de skulle snakke med.

Der er faste programpunkter og aktiviteter/arrangementer, der går

igen hvert år. Det er ligesom til Roskilde Festival. Orange Scene er der hvert år, og den ligger det samme sted. Det giver genkendelighed. Man ved, hvad man kan forvente. Samtidig er der nye aktiviteter år for år, så der også er spænding om, hvad vi mon nu har fundet på.

Festivalens kirkelige præg

Festivalens kirkelige præg bæres først og fremmest af de gudstjenester og andagter, der er en del af programmet. Men der er også koncerter fx, som ikke kan siges at have et kirkeligt tilsnit, ligesom der kan være det i kirkerne i løbet af året. En deltager sagde et år, der er meget ved kirkefestivalen, der ligner enhver anden byfest, alligevel er man ikke i tvivl om, det er en kirkelig festival. Det er det, der ikke er til at sætte ord på, umiddelbart. Vi kan måske bruge ord som en grundstemning, en grundholdning, der ikke materialiserer sig, men som sætter sit tydelige præg.

Og hvor mange kommer der så? Ja, jeg vil anslå ca. 1500-2000 i løbet af en weekend. ■

.....

Marianne Houmøller

antropolog og vidensmedarbejder ved
Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter

Ferie, natur og kirke – what's not to like?

Solen, som har bagt hele dagen, farver himlen i forskellige nuancer af rød, orange og lilla. De forsamlede sidder på tæpper, i græsset eller på medbragte klapstole. Det er stadig lunt, men de fleste har fundet en jakke frem. Med mågeskrig og svalesus over sig byder præsten velkommen til aftenandagt og annoncerer aftenens første salme.

Ovenstående beskrivelse stammer fra det feltarbejde, jeg har udført i sommeren 2018 i forbindelse med projekt "Kirken i sommerlandet". Projektet har undersøgt, hvordan det er at være kirke i sommerlandet, og hvilke forventninger sommergæster har til kirken, når de er på ferie. Et fælles ønske for mange af de gæster, jeg har interviewet, er, at de gerne vil deltage i aktiviteter i naturen, og at de gerne ser, at kirkerne tilbyder aktiviteter såsom aftensang udendørs. Men hvorfor er gudstjeneste og andagter i naturen så populære blandt sommergæster og turister? Hvad kan en aftenandagt på stranden tilbyde, som er anderledes fra en aftengudstjeneste i kirken? Dette er der tre forklaringer på.

Ferie og natur hænger sammen

Naturen er central for turister og sommerhusejere. Ifølge undersøgelser om turisternes rejsemotiver er naturen og stranden de største motiver for at holde ferie i Danmark. På turistbureauerne fortæller de også, at aktiviteter i naturen er den aktivitet, turisterne efterspørger mest.

For sommerhusejere har naturen også en central rolle. Sommerhuset skal helst være midt i naturen, og tiden tilbringes helst udenfor. En sommergæst fortæller i et interview: "Alt hvad vi kan gøre udenfor, det gør vi udenfor".

Ifølge antropolog Mark Vacher, skal ferietid helst bruges på aktiviteter, som adskiller sig fra de daglige aktiviteter,

for at det føles, som om tiden udnyttes bedst muligt. Vacher peger på, at måden, naturen bruges på i sommerhuset, er anderledes, end måden naturen bruges på hjemme. Ifølge Vacher kan tid, der bruges på aktiviteter i naturen, derfor for nogle føles bedre udnyttet, fordi det adskiller sig fra den måde, naturen bruges på til daglig. Det at deltage i en strandgudstjeneste opfylder dermed ønsket om aktiviteter i naturen, og det kan føles som en meningsfuld måde at udnytte ferietiden på, da det er en oplevelse, som adskiller sig fra hverdagsoplevelser.

Natur og tro hænger sammen

Deltagelse i en aftenandagt på stranden er dog ikke kun et udtryk for, at naturen er et dejligt sted at opholde sig, når man er på ferie. Flere af de gæster, jeg har interviewet, giver udtryk for, at natur og tro hænger sammen for dem. En sommergæst giver udtryk for, at aktiviteter i naturen skaber en anderledes måde at tilgå åndelighed og tro på.

En anden gæst fortæller: "Natur og tro hænger sammen for mig. Jeg tror, at mange mennesker, der er troende, har en stærk oplevelse i naturen. I naturen får man sat gang i tanker om liv

og død. Det sætter gang i en anden eftertænksomhed". I forvejen beskriver gæsterne en oplevelse af, at ferie medfører en særlig stemning. En stemning hvor man er mere åben overfor nye ting, og hvor man i højere grad reflekterer over livet, værdier og tro.

Det at deltage i en udendørsgudstjeneste giver således mening, fordi man har rum til at reflektere over livet og troen. Samtidig er udendørsgudstjenester for nogen en kombination af to elementer, som styrker deres tro; gudstjeneste og naturen skaber anderledes rammer for troen. Flere, både præster og sommergæster, har brugt udtrykket at være under "himlens hvælvinger" om at holde gudstjeneste i naturen.

Den norske antropolog, Marianne Gullestad, giver også udtryk for, at naturen og tro, for nogen, er særligt forbundet. Hun skriver: "Nogen mennesker oplever i højere grad Gud i naturen end i kirken om søndagen".

Flere steder er strandgudstjenester eller udendørs aftenandagter en fast del af kirkernes aktiviteter henover sommeren, og de er godt besøgte. På stranden i Søndervig afholdes der hver onsdag aften i juli gudstjeneste, og deltagerantallet sniger sig ofte op over 200. I Skagen har man de sidste 40 år holdt aftenandagt ved Den Tilsandede Kirke hver torsdag sommeren over. Også her er der mange deltagere.

Gudstjenester i det fri åbner kirken

En sidste forklaring på gæsternes ønske om kirkelige aktiviteter i naturen er oplevelsen af, at aktiviteter i naturen åbner kirken mere op også for de, som normalt ikke deltager i gudstjenester. Flere interviewpersoner giver udtryk for, at den særlige feriestemning kan få mennesker til at deltage i anderledes aktiviteter og dermed eksempelvis deltage i en gudstjeneste, selvom de ikke normalt går i kirke. Sommergæsterne fortæller også, at kirken i sommerlandet, der hvor man holder ferie, opleves som mindre farlig end kirken derhjemme. De peger på, at anonymiteten kan være vigtig for nogen, naboen derhjemme opdager ikke, hvis man deltager i en gudstjeneste.

Gæsterne peger også på, at ram-

Fordi det er en anderledes oplevelse med mindre formelle rammer, og da feriestemningen kan give lyst til at afprøve nye aktiviteter, udtrykker flere sommergæster og præster, at udendørsgudstjenester kan få mindre kirkevante mennesker til at deltage.

merne om en gudstjeneste udenfor er mindre formelle, man kan have børn med, der kan sidde og lege, og man kan lidt lettere snige sig med, hvis man kommer et par minutter for sent. En præst fortæller, hvordan han en gang holdt strandgudstjeneste og så et ungt par komme og sætte sig ned. Kort tid efter forlod de dog gudstjenesten, hvilket ærgrede præsten, indtil han så parret komme tilbage. De havde hentet en dyne, pakkede sig ind i dynen og deltog i resten af gudstjenesten.

Fordi det er en anderledes oplevelse med mindre formelle rammer, og da feriestemningen kan give lyst til at afprøve nye aktiviteter, udtrykker flere sommergæster og præster, at udendørsgudstjenester kan få mindre kirkevante mennesker til at deltage.

Et par præster fremhæver dette som et argument for at afholde gudstjenester i det fri. En præst fortæller: "Udendørsgudstjenester er en god måde at bygge bro til dem, der ikke er vant til at komme i kirken på. Man kan se udgangen, og det kan være gavnligt for nogen. Ved udendørsgudstjenester er tærsklen til kirken ikke-eksisterende".

Et par sommergæster fremhæver også det positive i, at udendørsgudstjenester kan være lettere tilgængelig for mindre kirkevante end en almindelig søndagsgudstjeneste. En sommergæst beskriver udendørsgudstjenesterne åbenhed som noget positivt: "Det er en god måde, hvor kirken hjælper til og åbner døren lidt for turisterne simpelthen. Det, synes jeg, er fint, det er godt, at kirken er lidt fremme i skovene der. Fordi kirken er selvfølgelig altid åben, men det er vigtigt at minde folk om nogen gange".

Kirken udenfor – en hyggelig, uformel ramme om troen

Gudstjenester og andre aktiviteter udenfor er således en måde at nå en anden målgruppe end til hverdag. De uformelle rammer, muligheden for at være i naturen og feriestemningen er elementer, som får sommergæsterne til at deltage i og ønske sig eksempelvis strandgudstjenester.

Når der holdes gudstjeneste udenfor, skabes der et særligt rum for refleksion og tro. Himlens hvælvinger og horisonten forvandles til en mægtig altertavle, havets bølgeskulp og mågeskrig flettes sammen til et inderligt postludium, og fyrretræernes duft sætter stemningen. Der er plads til forundring, og for nogen bidrager dette med en stærkere oplevelse af tro.

Dyner, afslapning og hygge bidrager derudover til, at udendørsgudstjenester bliver en sommeraktivitet, mange glæder sig til og holder af. Som en sommergæst beskriver det: "Det er dejligt at kunne se Vesterhavet og mærke vinden i håret. Det fungerer godt, synes jeg. Det er hyggeligt. Og det er som regel, når solen er ved at gå ned, what's not to like"? ■

Vil du læse mere om kirken i sommerlandet, sommergæsternes øvrige forventninger og kirkens udfordringer og muligheder, kan du finde rapporten og idekataloget på fkuv.dk under fanen "Projekter"

.....
Annette Elna Davidsen
 projektkoordinator for folkekirken på Folkemødet

Ellen Aagaard Petersen
 redaktør folkekirken.dk og leder af folkekirkens telt på Folkemødet

Kirken uden for murene

Folkekirken er blevet god til at stille op til forskellige festivaler, folkemøder og messer. I år er det ottende gang, folkekirken er med til Folkemødet på Bornholm med eget telt og program.

Det har givet erfaring om at være tilstede som folkekirke uden for kirkens mure, som skal deles. Der er nemlig nogle helt centrale spørgsmål, det er vigtigt at stille sig selv, før man kaster sig over planlægningen: Hvorfor skal folkekirken være med? Hvad har vi at bidrage med i netop denne sammenhæng? Hvem kommer? Hvordan vil vi møde dem som kirke?

Folkemødet på Bornholm er en demokratifestival. Medierne bringer indslag med partiledere og kendte mediemennesker. Men det er ildsjælene fra foreninger, organisationer og institutioner, der fylder mest i teltene. Sid-

ste år deltog 113.000 mennesker, og 1125 foreninger, virksomheder og organisationer leverede godt 3000 events. Folkemødet er blevet en kæmpe arena for samtalen om, hvor vi vil hen med vores samfund.

Folkekirken er med til at bygge samfund

Arrangementerne skal have samfundsrelevans for at blive optaget i Folkemødet program, så det var fra begyndelsen vigtigt at afklare, hvad folkekirkens rolle er her. Folkekirken er ikke på Folkemødet for at forkynde. Vi er der ikke for at få flere medlemmer eller gøre reklame for os selv. Folkekirken er med, fordi den i tusind år har været med til at bygge samfund, og stadig er en ressource i dansk samfund og kultur som en af de største civilsamfundsaktører. Vi kommer med overskud for at bidrage, når der diskuteres alt fra udkantsproblematikker til udsatte unge, værdighed i ældrepleje, begravelseskultur og klima.

Betragt hovedarrangøren som samarbejdspartner

Når man i et folkekirkeligt regi overvejer at træde ind på anden scene end den folkekirkelige og med et andet formål end det folkekirkelige formål, skal man gøre sig selv den tjeneste i planlægningens første fase at reflektere over, hvad hovedarrangørens formål er? Formålet med Folkemødet er at samle alle interessegrupper og enkeltpersoner med interesse for demokrati på tværs af politiske partier og holdninger. Man er ombord, når man som arrangør samarbejder om formålet og

indleder et spændende samarbejde med Folkemødets medarbejdere og frivillige.

Se os selv med de andres øjne

Når vi rykker ud af kirken for at indgå i en anden sammenhæng, arrangerer vi også for andre mennesker, end dem der har deres vante gang i kirken. Hvem er de? På Folkemødet er det politik- og samfundsinteresserede mennesker fra alle landets foreninger og organisationer, højskoleelver, politikere og ledere i offentlige institutioner. Så vi skal ikke holde foredrag om Luthers retfærdiggørelseslære. Men vi kan holde en debat om "Unge og skam" eller "Præstationskultur i uddannelsessystemet", hvor en af debattørerne er en teolog, der

Folkekirken er ikke på Folkemødet for at forkynde. Vi er der ikke for at få flere medlemmer eller gøre reklame for os selv. Folkekirken er med, fordi den i tusind år har været med til at bygge samfund, og stadig er en ressource i dansk samfund og kultur som en af de største civilsamfundsaktører.

bringer det lutherske menneskesyn i spil. Vi skal ikke arrangere en indføring i skabelsesteologi. Men vi kan holde en klimadebat, hvor en i panelet kan tale om betydningen af den kristne skabelsestanke. På den måde bidrager vi til en samtale, som alle i forvejen er levende optagede af, og vi føjer noget til, som de måske ikke har hørt før. Vi holder heller ikke gudstjeneste i teltet. Det ville få alle, undtagen meget engagerede kirkefolk, til at gå i en stor bue uden om teltet, og vi ville have skabt et skel i stedet for fællesskab. Til gengæld er vores morgensang et tilløbsstykke. Der bliver sunget salmer, som politikere har valgt og fortæller om deres forhold til. Teltet var fyldt af unge SF'ere, da Pia Olsen Dyhr fortalte om den helt afgø-

rende betydning kirkecoret havde i hendes barndom, og hvordan hun låser sig inde på toiletet på Christiansborg og synger en salme, når alt går hende imod. At se på os selv med deltagernes øjne er i det hele taget en god øvelse. Der får vi også blik for de fordomme, vi kan nedbryde og myter, som skal aflives. Men først og fremmest får vi øje på det i folkekirkens store arbejde og tankegods, som har allermost værdi for netop de mennesker.

I mødet med folkekirken – hvordan og hvorhen?

På Folkemødet hørte vi de første år tit forbløffede udbrud fra de forbipassende: "Folkekirken! – her?" Ofte efterfulgt af et: "Nå ja, selvfølgelig er folkekirken her også". Nu undrer ingen sig længere. Folkekirken er en ligeså selvfølgelig del af Folkemødet, som kirkebygningen midt i sognet er det. Og der ligger mange overvejelser bag måden at optræde på, som har gjort folkekirken til en synlig og selvfølgelig del af Folkemødet. Lige fra indretningen af teltet, til måden vi taler med gæsterne og selvfølgelig programmet. På Folkemødet må vi gå ud fra, at tre ud af fire er medlemmer af folkekirken ligesom i befolkningen generelt. Vi er fælles om folkekirken. Så vi møder alle som 'en del af os.' Vi har navneskilte på, så man kan se, hvad vores rolle i folkekirken er. Men vi taler ikke om 'os i folkekirken' og 'jer andre', og vi lukker ikke om os selv.

Formålet med at deltage på Folkemødet rækker ud over de fire intense dage på Bornholm. Det kan være at skabe nye relationer og samarbejde, at flytte hold-

ninger eller nedbryde fordomme? Målet med en debat ligger ofte i forlængelse af arrangementet. Vi har fx haft en debat om værdighed i ældreplejen med deltagelse af Ældresagen og borgmestre for ældreområdet. En social- og sundhedsborgmester tog efter Folkemødet initiativ til, at alle distriktsledere i ældreplejen mødtes med den lokale præst. Relationen til Ældresagen har udviklet sig til et samarbejde mellem FUV's vidensmedarbejder for gerontologi og Ældresagens demensarbejde.

De folkekirkelige kollegaskaber

Vi glemmer i folkekirken tit at trække på den store organisation, som vi er en del af. Der er jo en masse know-how og god vilje, som venter på at blive hentet. Vi kan sagtens revurdere idéen om kollegaskab, når det handler om fx udvikling af arrangementer eller samskabelse med kommuner. Der er ingen grund til at starte fra bunden hver gang. Folkekirkens telt trækker på arbejder nært sammen med vores bornholmske kolleger om alt fra kagebagning, kørsel, overnatning og teltværtskab. Uden dem vil alt have været besværligt, endsige umuligt.

Håndbog til inspiration – og feedback

Folkekirken.dk har en håndbog i støbeskeen med udgangspunkt i erfaringerne fra Folkemødet, for at erfaringerne kan blive til gavn i hele folkekirken. Bogen samler konkrete erfaringer i en form, som man kan hente inspiration i til deltagelse i arrangementer med gode tips og råd og planlægningsværktøjer som tjek- og huskelister, vagtplaner, logbøger og projektstyringsværktøjer.

Håbet som nerve i folkekirkens telt

Igen i år er der lagt op til frugtbare samtaler og debatter i folkekirkens telt på Folkemødet. Når "Bornholms" biskop og kirkeministeren har åbnet teltet torsdag, går det løs indtil søndag. Dagene begynder med morgensang. Foreningen Folkemødet har i år ønsket sig fokus på FN's verdensmål, så der er klima, bæredygtighed og ligestilling på programmet. Desuden debatter om integration og nøgenhed, samtaler uden filter om mod, konflikt og kontrol, kirkekaffesamtaler om klima og om demens samt åbent telt, hvor der er tid til samtale eller at skrive et par ord om håb. For "håb" er teltets nerve i år. ■

Jens Dejgaard Jensen
kirkegårdsleder ved Silkeborg
Kirkegårde & Krematorium

En noget anderledes Allehelgen på Silkeborg Kirkegård

På Silkeborg Kirkegårde udførte den hollandske kunstner Ida van der Lee for første gang i Danmark sit værk "All Soul's Day Everywhere". Kunstinstallationen på kirkegården blev et tilløbsstykke, som mange blev meget berørt af. Ida van der Lee viste, at kirkegårdens potentiale som et "følelsernes rum" er større, end vi tror.

Det var med en vis spænding, vi sagde ja til et samarbejde med Ida van der Lee ved et møde i sensommeren 2017. Vi – kunstner, kirkegårdsleder og bestyrelsesformand – gik en tur på kirkegården, hvor hun fortalte om sine ideer og ikke mindst erfaringer fra Holland med ritualer på hjemlandets kirkegårde. I Holland er Ida van der Lee et kendt navn – tusinder har oplevet hendes kirkegårds-installationer. Den 3. november 2018 var ca. 30 frivillige i gang på Silkeborg Kirkegård, hvor de og Ida hjalp 250-300 gæster med ritualerne.

Respekt frem for alt

Ida van der Lee har let til smil – men tag ikke fejl, alt hvad der skal foregå på kirkegården har en alvorlig baggrund, og det kalder på respekt, også selv om der er elementer af humor indblandet hist og her. "Et ritual er en omhyggelig planlagt begivenhed, hvor sted, objekt, indretning, lyd og handlinger spiller en rolle. Det fokuserer på et bestemt spørgsmål, og gennem handling følger deltageren følelsernes vej til hjertet. Ritualer gør det muligt at forene paradokser og acceptere dilemmaer. Tabt ligevægt kan genvindes, så man kan starte på en frisk. Ritualer udviklet

Okay at føle vrede
"Jeg vil starte med at fortælle, at det var den bedste oplevelse, jeg ind til nu har haft på en kirkegård. Jeg var med min moster og min mor på kirkegården den dag. Vi havde alle tre en fantastisk oplevelse og oplevede en letelse og forløsning ved at gå fra oplevelsessted til oplevelsessted.

Ved alle oplevelsesstederne blev vi mødt af søde og forstående frivillige og ansatte, der på en god måde fik fortalt os, hvad den pågældende oplevelse gik ud på. Allerede ved indgangen, hvor vi hver især fik udleveret tre små løg, fik det hurtigt gang i samtalen omkring de to familiemedlemmer (min mormor og morfar), som vi har mistet inden for de sidste 10 år, og følelserne fik frit løb.

Jeg oplevede det forløsende for både min mor og min moster, at der ved flere oplevelsessteder var fokus på både de gode og de vrede/frustrerede følelser, som man kan have til afdøde, og at de fik lov at føle, at den vrede følelse også var okay."

gennem kunst hjælper med at visualisere og udvide fantasien, og er lavet til et specifikt sted og tidspunkt", fortæller Ida van der Lee på sin hjemmeside.

Sanselighed

Det første, der slog mig, da det hele efter en hektisk slutspurt var på plads, var arrangementets sanselighed. Du bliver budt velkommen ved kirkegårdens hovedindgang, hvor der er tændt to bål. Turen fortsætter hen over et tæppe af visne blade i vejens fulde bredde. Duft af brænderøg, fornemmelsen af at gå i visne blade ... sanserne stimuleres, en stemning er slået an. Undervejs passerer du et træ, hvor store guirlander vajer i vinden. For enden af bladtæppet bliver du givet nogle blomsterløg, som du kan tilegne en elsket person, når du planter dem. Og det fortsætter gennem 12 ritualer på kirkegården.

Det blev en uforglemmelig dag

Som arrangører oplevede vi en stor interesse for, hvad der skulle ske på kirkegården. Mange fulgtes ad i små flokke, parvis, eller forældre og børn – nogen gange også 3 generationer. Vi hørte om en kvinde, der ringede hjem til manden og beordrede ham til kirkegården. Stemningen var rar og afslappet, men også lidt højtidelig – vi oplevede respekt og forståelse for de følelser, ritualerne uundgåeligt udløste.

Reaktioner efter arrangementet

Gæsterne blev opfordret til at give feedback – og 19 ud af 19 var uforbehol-

Tæppet af blade symboliserer den døende natur. Efteråret byder os velkommen. Det siger til os, at vi ikke skal være bange for mørket, men tage imod det og mærke, at vi er forbundet med døden.

Foto: Privatfoto

Foto: Lars Bay

Mindebordet. Fokusér på det menneske, du mindes, og find et objekt, som du forbinder med ham eller hende. Følg dine impulser eller endnu bedre: følg dit hjerte. Spørgsmålet hvorfor-du-valgte-netop-det vil dernæst dukke op.

Foto: Lars Bay

At smelte smerte – du kan fortælle om en negativ følelse, og skrive følelsen på et stykke træ, som brændes på bålet. Tag en isterning og put den i gryden. Energien fra træstykkerne vil smelte isterningerne i gryden og frigive frø, ager og grankviste, som symboliserer, at når frosne dele af os tør op, kan der måske vokse nye muligheder frem.

dent positive. De giver udtryk for, at de er blevet dybt berørt af stemningen og ritualerne. Der har ikke været negativ feedback direkte til arrangørerne, men der har været debat på sociale medier.

Det er stor kunst

Er det kunst at samle visne blade op, og dernæst sprede dem ud på vejen? Er det kunst at tænde 10 bål på kirkegården? Er det kunst at plante krokus? Er det kunst at stille borde op mellem gravene og skænke te til gæsterne? Er det kunst at smelte isterninger i en gryde? Er det kunst at vaske tøj og hænge det på en tørresnor? Svaret på, om de isolerede handlinger er kunst, er i bedste fald et måske.

Men det er stor kunst, når det hele spiller sammen, og lader de besøgendes inderste følelser – både positive og negative – komme til udtryk. For det evnede ritualerne i "All Soul's Day Everywhere".

Overset aspekt i kirkegårdskulturen?

Vi har set, at kunstværket fojede nye dimensioner til kirkegården uden at gå på kompromis med respekten for stedets karakter. Ida van der Lee viste os, at båndene mellem de levende og døde har den største betydning. Vi kender det i forvejen fra kirkegården: Fødselsdagsbuketten. Perlepladen fra barnebarnet. Samtalen med den døde, mens man fjerner ukrudt. Et for andre usynligt motiv i granitstens årer. Hun viste også, at følelserne mellem os efterlevende og vore døde kan italesættes på forløsende måder med bål, legetøj, vasketøj m.m.

Og hvad kan kirkegården bruge alt dette til, efter bålene er brændt ned? Vi skal være bevidste om, at vi kan gøre kirkegården til et forløsende og befriende sted, når vi understøtter, at publikum kan udleve deres følelser ved gravstederne. Men vi kan også nemt

ødelægge det med bureaukrati, rigide regler, dårlige kirkegårdsanlæg og uprofessionel kommunikation. Vi skal huske, at kærligheden er vigtigere end kirkegårdsvedtægten. ■

All Soul's Day Everywhere

Blev til virkelighed i et samarbejde mellem KunstCentret Silkeborg Bad, KK44 Festival (en lokal forening, der hvert år danner ramme om en række kulturelle og kirkelige arrangementer i uge 44), Silkeborg Kirkegårde samt Ida van der Lee og ca. 30 frivillige. Se mere på www.idavanderlee.nl

Hanne Ertbølle Gerken
kirkegårdsleder på Ribe Kirkegårde

Kirkegården for byens folk

Nye begravelseskikke og holdninger til gravsteder og kirkegårde gennem de sidste årtier har forårsaget, at mange kirkegårde virker tomme og forladte. På Ribe Kirkegårde har man prøvet at skabe nyt liv på kirkegården.

Vores holdning til kirkegården har ændret sig markant gennem de sidste årtier. Også vores holdning til, hvad vi skal den dag, vi dør. I dag er det ikke givet, vi skal begravnes i et gravsted på den kirkegård, hvor vi har boet hele vores liv, for vi bor jo ikke samme sted hele vores liv. I dag stiller vi spørgsmål til, hvad vi skal, når vi dør. Skal vi brændes, begravnes eller strøes over havet. Skal vi i det hele taget have et gravsted? Vil vi ligge sammen med de andre af byens folk? Vi kender dem måske ikke, fordi vi er flyttet på grund af skilsmisse, arbejde eller hvad vi nu flytter for. Vi har ikke længere kontakten til kirkegården, som vi havde i fordums tider. Før blev vi døbt, konfirmeret, gift og begravet fra den samme kirke, og derved har vi vandret henover den samme kirkegård hver gang, vi skulle til kirke. Til højtidene, til livets fester eller bare en søndag og efterfølgende gik vi måske med bedstemor til bedstefars grav. Her blev sat en blomst, her blev revet og måske talt lidt om de, der lå på gravstedet, slægtens gravsted.

Sådan er det ikke mere. Nu har vi måske et urnegravsted, måske med gravsten, måske ikke, og derfor bliver vores kirkegårde tomme og forladte. Kirkegårdene er ikke under huden på byens folk længere. Det er ingens kirkegård længere. Derfor må vi gøre noget. Men hvordan griber vi det an?

Udviklingsplaner for kirkegården

I Ribe har kirkegårdsbestyrelsen, som er sammensat af to menighedsråd, og personalet sammen arbejdet med udviklingsplaner for at komme de efterhånden tomme arealer til livs. Vi ville have kirkegårde, der bød sig til med noget, der talte til byens folk. Vi tænkte dufte, farver, fugle, insekter, oplevelser, årstidens skiften ind i planen. Vi gik i gang med at føre planerne ud i livet, og efterhånden som vi arbejdede opstod tanken om at inddrage andre

En kirkegård kan noget helt særligt, som ikke kan opleves i skoven, parken eller ved havet. Så snart du træder ind ad lågen, bliver du sat i en stemning, som ikke findes andre steder. Historiens vingesus, byens historie, livets forgængelighed, sorgen over dem vi har mistet, glæden over livet, ja vi bliver ført gennem mange følelser, når vi bevæger os rundt på kirkegården.

end os selv i planen. For vi ville så gerne have byens folk til at komme indenfor for at opleve det, som en kirkegård kan. En kirkegård kan noget helt særligt, som ikke kan opleves i skoven, parken eller ved havet. Så snart du træder ind ad lågen, bliver du sat i

en stemning, som ikke findes andre steder. Historiens vingesus, byens historie, livets forgængelighed, sorgen over dem vi har mistet, glæden over livet, ja vi bliver ført gennem mange følelser, når vi bevæger os rundt på kirkegården.

Men hvis mennesker ikke kommer indenfor, vil ingen opleve det, som kirkegårde kan, ingen historie, ingen tanker på livets forgængelighed, så vi måtte forsøge at få kirkegården til at være en del af byens liv og derved byens folk igen.

Vi startede med at få avisen til at skrive om vores udviklingsplaner. Hver gang vi startede op med noget nyt, kom det i avisen. Vi købte bistader og bier og fik kontakt til biavlere, der meget gerne ville passe kirkegårdsbierne. Og ved at der nu bevægede sig folk

til at se æbletræerne blomstre, eller til at plukke æbler.

Opfindelsen af en fortællegynge

Vi ville gerne have en fortællegynge på kirkegården. Et sted hvor man kan sidde og gyngede lidt sammen med naboen eller barnebarnet og fortælle historie. Historien om det liv, der var, og det liv, der er. En fortællegyngede var bare ikke opfundet endnu. Derfor indbød vi en flok pensionerede håndvær-

klædt i bidragter rundt på kirkegården, satte det gang i snakken mellem kirkegårdens besøgende og biavlere, men så sandelig også i byen. Vi inviterede til rundvisninger, og biavlerne kom og viste bierne frem, og vi smurte honningmadder i stor stil. Der blev talt om kirkegårde, hvilke betydninger de har, bier og planter, men der blev også talt sammen om de mennesker, der ligger begravet på kirkegården. Hvilken betydning de havde, hvad de gjorde, en lille flig af deres historie.

Luther og æbletræer

I vores udviklingsplan skulle der plantes æbletræer, og dette kædede vi sammen med fejringen af 500 året for Reformationen. For Luther skal jo have sagt: "Selvom verden går under i morgen, skal du plante et æbletræ i dag". Som sagt så gjort! Vi inviterede gennem avisen enhver, der måtte have lyst til at komme og hjælpe os med at plante "Luthers Allé". Børn, unge, ældre dukkede op til plantning og æblekage. Det var en fantastisk dag! Det øsregnede, men byens folk nød opgaven og snakkede sammen på kryds og tværs, for træerne var så store, at man skulle arbejde sammen for at få dem plantet. Og avisen skrev selvfølgelig om dagen. Siden har der været besøg for at se, hvordan "mit" træ har det. I alléén har vi mulighed for at invitere

kere på rundstykker, kaffe og en snak om en sådan fortællegyngede ville være noget, de kunne opfinde. Joh, det tænkte de nu nok. De hyggede sig, snakkede sammen, som de jo ikke havde gjort siden, de mødtes på byggepladserne. Ja, nogen kendte ikke hinanden, og de udviklede og byggede, og vi serverede rundstykker og kaffe lige så tit, de mødtes.

Allehelgens dag blev gyngen indviet med taler, salmesang og honningmadder. Spejdere og konfirmander gik fakkeloptog, da mørket faldt på. En meget smuk og højtidelig dag! Og med 7 stolte håndværkere, der kom i avisen, og som er fantastiske ambassadører for kirkegårdene i Ribe. De fortæller gerne om deres projekt og viser gerne kirkegården frem for gæster. Nu mødes de engang imellem for at kontrollere, om gyngen nu er, som den skal være, og vi serverer stadig kaffe og rundstykker. Sidst de var samlet, aftalte de også, at de gerne lige ville udvikle lidt på en stander, vi skal have på kirkegården.

Fortælleaftener på kirkegården

Vi har sat tusindvis af forårsløg på kirkegårdene. Derfor er der på kirkegården et sandt blomsterhav her i foråret. Vi syntes, at det måtte alle se. Derfor

inviterede vi til en aften, hvor der var rundvisning rundt i blomsterhavet, og vi bad et par gravstedsejere om at fortælle deres families historie ved deres gravsted. Biavleren var der også til at fortælle om bierne. Det blev en god aften med igen mange besøgende, og det har givet os ideen til, at vi skal arrangere fortælleaftener på kirkegården. Det skal være gravstedsejere, der skal fortælle deres families historier til og for hinanden. Og vi serverer gerne honningmadder.

Vi har flere projekter i ærmet. Vi vil gerne invitere til et arrangement med kirkegårdsbænkene, der ombygges til samtalebænke, hvor forskellige samtaleværter, f.eks. præsten, provsten, menighedsrådsmedlemmer, kirkegårdsgartneren, ja alle der arbejder med kirkegårdene skal tale med de mennesker, der sætter sig på bænkene og har noget på hjerte omkring kirkegårde. Vi vil gerne høre, hvad byens folk tænker om kirkegårde, om deres forhold til kirkegården, og hvad vi kan gøre for, at det bliver en god oplevelse at være på vores kirkegårde.

En kirkegård til gavn og glæde

Som jeg skrev i indledningen, tror vi på, at vores kirkegårde til stadighed har noget særligt at byde på. Det er det, vi arbejder efter og med. Men intet kommer af sig selv. Vi må fortælle, invitere indenfor, forsøge at give ejerskab til kirkegården med forskellige tiltag, så muligheden er, at vores kirkegårde igen bliver en del af byens folk og liv. Vi må være med til at skabe nye værdier, sammenhold om, samvær og nærvær på og for kirkegården. Vi får ikke de store familiegravsteder, der fylder vores kirkegårde, tilbage. Men vi kan få kirkegårde, der igen er en del af os, og som hører til byens folk ved at åbne op ud til byen. Ved at være et givende sted og et helt særligt sted!

En kirkegård kan så meget – den kan også så lidt. Jeg tror på, at vi, der arbejder med og på kirkegårdene, skal kunne se mulighederne i at åbne kirkegården op, så den bliver til gavn og glæde for de mennesker, der bruger kirkegården. Vi skal se vigtigheden i, at tiden er inde til en anderledes måde at arbejde og anskue kirkegårde på, og en anderledes måde de benyttes på. Vi skal ikke længere blot vende perlestene den rigtige vej! ■

Kirkefondet på Himmelske Dage

Kirkefondet var også med på Himmelske Dage i Herning, der blev afholdt i Kristi Himmelfartsweekenden.

Vi havde et telt på Mulighedernes Marked, hvor vi havde indrettet et aktivt kirkerum, hvor man kunne hente inspiration til, hvordan man kunne gøre sit kirkerum aktivt, også når der ikke var gudstjeneste eller andre aktiviteter i det. Det var gjort med forskellige "stationer", hvor man kunne få information og evt. blive opfordret til at gøre eller tænke over noget. Udover at opleve det aktive kirkerum, kunne man også se og købe Kirkefondets forskellige udgivelser. Der var nok en 500-600 mennesker, der besøgte Kirkefondets telt og lod sig inspirere.

Fredag var der friluftskoncert med Betty og Peter Arendt og deres band,

der sang og spillede sange fra Kirkefondets nye sangbog "Himlen og jorden må feste"! Samme band havde også en koncert på Verdensmålscafeen på Herning Bibliotek fredag aften.

Lørdag formiddag indbød Kirkefondet til workshop om det aktive kirkerum, og lørdag eftermiddag var der en workshop om individualisme og fællesskab. Derudover var der også et par muligheder for at spille spillet "Om at være menneske".

Kirkefondet har glædet sig over at kunne bidrage til "Himmelske Dage" på mange forskellige måder. Og det var dejligt at møde så mange mennesker, der var interesseret i det arbejde, vi gør! Her kommer et lille indtryk fra dagene...

Nyt fra Kirkefondet

Kirkefondets husbådskirke er snart færdig

I flot solskin og frisk vind var der i starten af april "rejsegilde" på Kirkefondets nye husbådskirke, der er ved at blive bygget i Sydhavn i København! Husbådskirken bliver færdig i løbet af sommeren med forventet indvielse i august. Husbådskirken ligger lige nu ud for den grund, som Sydhavn Kirke har købt til at bygge en ny kirke på.

De inviterede kunne ved selvsyn se, hvor langt arbejdet var nået, og at det bliver et fantastisk sted at være kirke i! Håndværkere, arkitekter og andre byggesagkyndige, repræsentanter fra bestyrelsen og menighedsrådet og personale fra Sydhavn sogn m.fl. fejrede dagen med pølser fra en opstillet pølsevogn!

Kirkerummet vil komme til at have plads til ca. 100 mennesker. Husbådskirken kommer til at koste ca. 10 mio. kr., og den er bygget for nogle af de penge, Kirkefondet har fået ind ved salg af nogle af de nedlagte kirker i København

Kom og bliv inspireret til arbejdet med dåb

Kirkefondets udvalg i Helsingør Stift inviterer i samarbejde med stiftets distriktsforeninger menighedsrådsmedlemmer, præster og andre interesserede til en inspirationsaften om dåb.

Der vil være oplæg ved journalist Paula Larrain og Ulla Morre Bidstrup, uddannelses- og afdelingsleder ved Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter. Paula vil komme ind på, hvordan kirken bliver bedre til at kommunikere dåbens betydning ud til hele sognet. Ulla vil sætte ord på dåbens betydning og fortælle, hvad det er, vi skal fortælle om dåben: Hvordan gør vi det, så vi også når ikke kirkevante. Der serveres et let måltid og kaffe undervejs.

Tid og sted: Torsdag 7/11 kl. 17.00-21.30 i Værløse Kirke, Højeloft Vænge 20, 3500 Værløse.

Pris: 200 kr. Kan søges dækket af menighedsrådet.

Tilmelding senest 23. oktober til Bende Kragh på storkonval@gmail.com

Indbetaling af kursusgebyr på konto 1551-3139876113.

Yderligere oplysninger kan fås hos Jørgen Gersborg-Hansen, gersborg@godmail.dk, tlf. 48176374.

Ny sognestatistik

I løbet af efteråret og foråret er der kommet nye sognestatistiske tal fra Danmarks Statistik.

I Kirkefondets befolkningsanalyser får man et enkelt og klart billede af befolkningssammensætningen i sognet netop nu og et kig på befolkningsudviklingen gennem de seneste 19 år. Bestil fx en sogneprofil, som i 17 diagrammer med forklarende tekst giver konkret viden om indbyggerne efter alder og herkomst og medlemskab af folkekirken, om fordelingen par- og singlehusstande, om indkomstniveau, uddannelse, pendling mm samt befolknings- og medlemsudviklingen i perioden 2000-2019. Prisen er kr. 4.500 + moms.

Læs mere om befolkningsanalyserne på www.kirkefondet.dk.

Tema for næste nummer af "Kirken i dag":

Kirken og samfundet

Kirken *i* dag

Himlen og jorden må feste – ny sangbog og cd med salmer fra hele verden

Sangbogen "Himlen og jorden må feste" indeholder 70 salmer og sange fra hele verden. Sangene er oversat af kendte, danske salmedigtere, så de kan bruges ind i en dansk kontekst. Temaerne for sangene er bl.a. skaberværket, året, gudstjenesten, velsignelse og lovsang, tro, håb og kærlighed, fællesskab og liv og død, og de er meget forskellige, da de repræsenterer den store mangfoldighed i salmesang verden over. Alle salmerne er trykt énstemmigt, med becifring og så vidt muligt med første vers på originalsproget under noden.

Bogen er redigeret af Betty og Peter Arendt, der har arbejdet med verdenskirke-musik og medvirket som kirkemusikere ved en lang række europæiske og globale kirkemøder i mere end 25 år, og har tidligere udgivet sangbogen og cd'en "Vi har et håb".

Cd'en indeholder 20 af salmerne fra sangbogen og er indspillet af Peter og Betty Arendt og deres band, som sprudlende giver sangene videre i en dansk udgave.

Sangbog – 100 sider – kr. 198,-
CD – kr. 150,-

Bestil bog og cd på www.kirkefondet.dk